

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 4 курсу 4411 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної
програми Початкова освіта
Пілецька Ірина Сергіївна

Керівник к.пед.н., доцент Вінник Т.О.
Рецензент к.філ.н., доцент Саган О.В.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	6
1.1. Гендерний підхід в освітній діяльності початкової школи.....	6
1.2. Інтелектуальний розвиток молодших школярів з урахуванням гендерних відмінностей.....	13
1.3. Гендерна культура молодших школярів.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНІЙ ДІЛЬНОСТІ.....	25
2.1. Принципи та форми реалізації гендерного підходу.....	25
2.2. Діагностика рівнів гендерної культури молодших школярів.....	34
2.3. Обґрунтування педагогічних умов формування гендерної культури молодших школярів	41
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ.....	61
Додаток А. Методика К. Маховер “Намалюй людину”	61
Додаток Б. Статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI)	64
Додаток В. Анкета «Гендерні стереотипи в школі».....	66
Додаток Д. Опитувальник “Гендерні погляди педагогів”	67
Додаток Е. Кодекс академічної доброчесності	69
Додаток Є. Довідка про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці	70

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена сучасними напрямками модернізації вітчизняної системи освіти, що пов'язані зі створення умов для розвитку особистості й розкриття індивідуальності учня, його самореалізації в житті. Теоретики і практики педагогічної науки намагаються вдосконалити процес навчання школярів як провідного виду діяльності, виявити умови підвищення якості освіти, серед яких важливе значення має гендерна диференціація навчання.

До першого класу щорічно зараховують не просто дітей, а хлопчиків і дівчаток з притаманними їм особливостями сприйняття, мислення, мовлення, емоцій, з різними цінностями, типами характеру, поведінки, різні за своїм біологічним віком. Проте, школа зустрічає дітей. У педагогічній та психологічній літературі все усереднено. Загальною є вимога до оволодіння дітьми певною системою компетентностей. Однак у цьому процесі стать дитини абсолютно не враховується. Немає ні підходів до навчання, ні спеціальних програм або методик саме для хлопчиків або дівчаток. Школа нівелює відмінності, навчаючи всіх однаково.

Навчання з урахуванням гендерних особливостей молодших школярів вимагає відбору такого змісту навчального матеріалу та організації освітнього процесу з урахуванням різниці функціональної асиметрії мозку в сприйнятті інформації дівчатками і хлопчиками, відповідали б запитам учнів різної статі до навчальної роботи.

Разом з тим доводиться констатувати, що в реальній освітній практиці вчитель орієнтується на середнього учня без урахування його психофізіологічних особливостей. В умовах гетерогенного класу статеві особливості дітей не враховуються, зокрема психофізіологічні особливості розвитку пізнавальних процесів учнів різної статі. У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне формування когнітивної, емоційної і мотиваційної сфер учнів різної статі. Крім того, організація особистісно

орієнтованого навчання в початковій школі також передбачає необхідність врахування того, що інтереси й можливості дівчаток і хлопчиків у вивченні різних предметів інколи виявляються протилежними.

Проблема гендерного підходу в освіті активно досліджується в останні 10-15 років. Серед науковців слід назвати таких, як Е. Костяшкін, А. Хрипкова, Д. Колесов, В. Каган, Д. Ісаєв, В. Єремєєва, Т. Хризман, В. Агеєв, І. Мягков, М. Мелтас, І. Кон, А. Мудрик та ін. У своїх наукових роботах українські вчені досліджують проблеми інтеграції гендерного підходу до системи початкової освіти (А. Шевченко, О. Кікінеджи, Н. Павлущенко та ін.); формування гендерної культури дітей та молоді (К. Корсак, Л. Мандрик, Н. Маркова та ін.).

Аналіз результатів досліджень показав, що вітчизняними та закордонними вченими в тій чи іншій мірі вивчалася дана проблема, але як свідчить аналіз теорії і практики в сучасній соціокультурній ситуації необхідні подальші дослідження, результати яких дозволили б подолати протиріччя між значимістю формування гендерної культури молодших школярів і слабкою методичною розробленістю даного аспекту в педагогічній науці. Усе вищезазначене зумовило вибір актуальної теми дослідження: «Педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі початкової школи».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана як складова науково-дослідної теми кафедри педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Формування професійної компетентності кадрового педагогічного потенціалу у системі суспільних трансформаційних процесів» (№ 0117U005614).

Об'єкт дослідження – процес формування гендерної культури молодших школярів в початковій школі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі та діагностувати рівень сформованості досліджуваної якості в учнів початкової школи.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати гендерний підхід до освітньої діяльності, визначити його принципи і форми реалізації в початковій школі;
- 2) узагальнити особливості інтелектуального розвитку молодших школярів за гендерними відмінностями;
- 3) визначити поняття та компоненти гендерної культури молодших школярів;
- 4) діагностувати рівень гендерної культури молодших школярів;
- 5) обґрунтувати педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі.

Для розв'язання дослідницьких завдань використано такі **методи дослідження:**

- 1) теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукових ідей для уточнення сутності і структури гендерної культури дітей молодшого шкільного віку, обґрунтування педагогічних умов;
- 2) емпіричні – вивчення досвіду реалізації гендерного підходу в початковій школі; діагностичний експеримент для визначення сучасного стану формування гендерної культури молодших школярів.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Широківського ліцею Скадовської міської ради.

Практичне значення дослідження – узагальнення проблеми формування гендерної культури молодших школярів в освітній діяльності можуть бути використані в практичній роботі вчителів початкових класів, у змісті фахової підготовки майбутніх вчителів зі спеціальності «Початкова освіта».

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох

розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Гендерний підхід в освітній діяльності початкової школи

Проблема відмінності чоловіків і жінок хвилює філософів і вчених протягом багатьох століть. Вагомий внесок в дослідження проблеми статі внесли філософи, соціологи, фізіологи, психологи, педагоги в ХХ столітті: Н.А. Бердяєв, Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, Н.Є. Румянцев, І.М. Сеченов та інші [4; 12; 56; 65].

Окремо було висвітлено психолого-педагогічний аспект проблеми такими вченими, як В.В. Абраменковою, В.С. Агеєвим, Е.А. Аркиним, Г.А. Бельською, П.П. Блонським, В.Є. Каганом, Д.В. Колесовим, А.С. Макаренко, Л.В. Писаревою, В.А. Сухомлинським та ін. Проблема статі в дослідженнях вітчизняних педагогів та психологів висвітлювалася, також і з точки зору необхідності застосування статевого виховання, яке, в свою чергу, трактувалося неоднозначно [62].

Термін «статеве виховання» в енциклопедії освіти трактується як «комплекс виховних та просвітницьких впливів на дитину, спрямованих на прилучення її до прийнятої в суспільстві системи статевої ролі і взаємин між статями в суспільстві та особистому житті» [32].

Проблема статевого виховання є досить актуальною і в наш час. Так, дослідником О. В. Железняк виявлено кілька підходів до аналізу її стану. По-перше, психологічний підхід, орієнтований в першу чергу на статево освіту. Відповідно до даного підходу проблема статевого виховання розглядається з точки зору фізіології та сексології, психогігієни статі. Прихильники даного підходу: С.І. Голод, Д.І. Ісаєв, В.Є. Каган, І.С. Кон, Д.В. Колесов та ін. По-друге, етичний підхід, згідно якого основну увагу необхідно зосередити на морально-етичних аспектах статевого виховання хлопчиків і дівчаток [33].

Прихильниками даного підходу є О.С. Богданова, Є.В. Бондаревська, В.М. Гоголін, Н.А. Кудрова, Т.А. Рєпіна та ін. По-третє, функціональний підхід, в основі якого проблема підготовки молоді до особистого життя, любові та сімейних стосунків і правильне формування сексуальної культури. Прихильники даного підходу: І.В. Гребенников, С.Б. Ковальов, О.Р. Рунц та ін. [37; 42].

У цілому, такі наукові роботи заклали фундамент для вивчення проблеми статево-рольового виховання, а також гендерних досліджень. Окремо відзначимо, що терміни «статеве виховання» і «статево-рольове виховання» не є ідентичними [44, с. 16]. Говорячи про статеве виховання, в більшій мірі мають на увазі вивчення фізіологічних і психологічних особливостей дівчаток і хлопчиків, юнаків і дівчат, крім цього, вивчаються механізми формування морального ставлення дітей і підлітків до статі і до сексуальності, до взаємин статей. Як видно, даний підхід не враховує соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві, і їх вплив на становлення статевої індивідуальності.

У свою чергу, термін «статево-рольове виховання» набагато ширший, він охоплює і соціальний підтекст. За уточненням Л.І. Столярчука статево-рольове виховання - «процес не тільки індивідуальний, але і соціальний. Виховує все: людей (батьків, педагогів, однолітків), речі, явища, літературу, мистецтво, засоби масової комунікації, випадкові спостереження та ін. Розвиток дівчинки і хлопчика у взаємодії і під впливом навколишнього середовища в найзагальнішому вигляді можна визначити як процес і результат їх статево-рольової соціалізації, тобто засвоєння статевої ролі і норм сексуальної культури того суспільства, в якому вони живуть, а також процес саморозвитку і самореалізації» [64, с. 204].

Гендерне виховання - це формування у дітей уявлень про справжніх чоловіків і жінок, що є необхідним для нормальної і ефективною соціалізації особистості [55]. Під впливом педагогів і батьків дитина повинна засвоїти статево-рольову, або гендерну модель поведінки, якої дотримується людина,

щоб її визначали, як представника тієї чи іншої статі. Сутність гендерного підходу у вихованні полягає в прояві дитиною гендерної ідентичності. Слід підкреслити, що гендерна ідентичність пластична і різноманітна, не однакова для всіх жінок і чоловіків. Тому завдання гендерного підходу полягає в створенні умов, які допоможуть дитині самостійно самореалізовуватися з урахуванням гендерних характеристик [47; 52].

Можливості та значення гендерного виховання вивчає гендерна педагогіка. Відмінності між дівчатками і хлопчиками в темпах і якості інтелектуального розвитку, емоційної активності, мотиваційній діяльності і оцінки досягнень в поведінці все це розглядає гендерна педагогіка. Вона займається усуненням проблем в спілкуванні хлопчиків і дівчаток, знімає бар'єр, що виникає між ними і допомагає подолати статеву нерівність. Немає сумніву в тому, що хлопчики і дівчатка різні. Вони по-різному дивляться і бачать, слухають і чують, по-різному говорять і мовчать, почуваються і переживають [22].

Говорячи про сутність гендерного підходу в широкому сенсі, можна відзначити, що *гендерний підхід у навчанні проявляється в особливій організації навчального процесу, який дає можливість реалізуватися учням з притаманними їм індивідуальними особливостями і засвоїти соціальний досвід, який забезпечить їх успішну соціалізацію в суспільстві і соціальну ідентифікацію за ознакою статі* [2].

«Специфіка гендерної підходу в молодшому шкільному віці (6-10 років) полягає в формуванні гендерної культури (ціннісні орієнтації, зміст і структура мотиваційної сфери, гендерної самосвідомості, ціннісного ставлення до родини, взаємин статей). Від своєчасності і повноти виховання гендерної культури молодших школярів залежать впевненість дітей у собі, цілісність переживань, стійкість ціннісних орієнтацій і, в кінцевому підсумку, ефективність спілкування з людьми, ділових і сімейних взаємин в інші вікові періоди» [8, с. 15].

Метою гендерного підходу є сприяння формуванню і збереженню

неповторної індивідуальної особистості кожного учня. Для того щоб учень зміг досягти цієї мети, у нього повинна бути деяка варіативність, право вибору, наприклад, програми, предмета. Навчання за гендерним підходом не повинно строго регламентуватися, а має модифікуватися, доповнюватися відповідно до вимог державних освітніх стандартів з навчальних предметів, відповідно до можливостей учнів і педагогів [18].

Гендерний підхід представляє собою цілу стратегію навчання, якщо:

- враховується гендерна своєрідність кожного учня під час викладання усіх предметів;
- варіюються мета і методи навчання, навчальний матеріал, темп освоєння, необхідний рівень успішності;
- учням надається можливість вибору профілю навчання, програми та варіантів завдань [23; 31; 39].

Вимоги гендерного підходу повністю вписуються в педагогічні та психологічні основи індивідуалізації навчання. Але даний підхід ширше, оскільки передбачає опору на природовідповідні особливості розвитку хлопчиків і дівчаток. Крім цього, вимоги до реалізації гендерного підходу спираються на соціальні та психолого-педагогічні умови оволодіння статевими навичками в онтогенетичному розвитку.

На наш погляд, гендерний підхід можна, з одного боку, розглядати як організацію навчального процесу, так, з іншого боку, як його зміст і побудову шкільної системи в цілому. З першої точки зору порушується проблема відбору форм, методів, прийомів навчання, що враховують гендерні особливості учнів, а з другої точки зору передбачається створення навчальних планів, програм, навчальної літератури і складання завдань з урахуванням гендерної різноманітності. З третьої точки зору розглядається створення шкіл і класів, які враховують гендерні особливості учнів [50].

Сучасні дослідники (Луценко О. А., Рицька Н. Ф.) відзначають такі відмінності між хлопчиками і дівчатками:

- в пізнавальних стратегіях і шляхах формування пізнавальних

функцій, темпів, способів переробки і засвоєння інформації;

- в концентрації уваги (хлопчикам потрібна більш інтенсивна зміна діяльності, ніж дівчаткам);
- в прояві емоцій;
- в мотиваційній діяльності і оцінці досягнень;
- в поведінці [48; 59].

Психологи виявляють такі умовні відмінності між хлопчиками і дівчатками (таблиця 1).

Таблиця 1.

Умовні гендерні відмінності хлопчиків і дівчаток

Відмінності	Дівчата	Хлопчики
Відмінності на психологічному рівні	<ul style="list-style-type: none"> - більш розвинена ліва півкуля, що забезпечує регуляцію мови та письма; - мають переважно довгострокову пам'ять; - розвинене наочно-образне мислення; - адаптація до середовища проходить через переживання, іноді через емоційні зриви; - легше переносять емоційний стрес; - суб'єктивна самооцінка, завдяки переважанню допитливості, чуттєвості 	<ul style="list-style-type: none"> - більш розвинена права півкуля, що відповідає за розпізнавання і аналіз зорових образів, форм і структур предметів; - мають переважно короткочасну пам'ять; - володіють абстрактним мисленням; - легка адаптація до навколишнього середовища; - насилу переносять стрес; - об'єктивна самооцінка
Відмінності на фізичному рівні	<ul style="list-style-type: none"> - менша маса тіла, але велика грація, гнучкість і рухливість; - швидше розвивають точність і координацію рухів; - візуальне сприйняття інформації відбувається по горизонталі 	<ul style="list-style-type: none"> - велика маса тіла і фізична сила; - менш розвинена точність і координація рухів; - домінує візуальний огляд просторових образів по вертикалі
Відмінності на когнітивному рівні	<ul style="list-style-type: none"> - домінує кількісний підхід до вивчення навчального матеріалу; - стрункість і чіткість аналізу; - схильність до алгоритму, виконання дії за шаблоном; - швидкість уваги нижче, ніж у хлопчиків; - пристрасть до монологу і розповіді 	<ul style="list-style-type: none"> - домінує якісний підхід до вивчення навчального матеріалу; - синтетичний підхід, вміння узагальнювати на раціональній основі; - висока швидкість концентрації уваги; - схильність до діалогово-дискусійної діяльності

Відмінності на поведінковому рівні	<ul style="list-style-type: none"> - потайливі, слухняніші, привітніші; - раніше, ніж хлопчики, розуміють, якими їх хочуть бачити оточуючі; - високий рівень чутливості і соціальної відповідальності; - слуховий спосіб пізнання дійсності, рано з'являється інтерес до читання, люблять співати, розповідати вірші 	<ul style="list-style-type: none"> - більш оптимістичні, відкриті; - показник гуманних відносин у спільній діяльності вище; - низька здатність демонструвати соціально схвалювальні форми поведінки; - більш чітке візуальне сприйняття простору, їм цікавіше дивитися ілюстрації, ліпити, вирізати, конструювати
------------------------------------	--	---

Дані досліджень підтверджують відмінності між статями не тільки на фізичному, а й на психологічному, когнітивному, поведінковому рівнях [45].

Виходячи з отриманих даних, впливає закономірна необхідність в різних підходах до навчання хлопчиків і дівчаток – до реалізації гендерного навчання.

Формування гендерної культури молодших школярів – це процес впливу системи освіти на хлопчиків і дівчаток, що враховує їх відмінності, зумовлені статевою приналежністю, і спрямований таким чином, щоб вони засвоїли і були готові до виконання прийнятих в даному соціокультурному середовищі гендерних норм і цінностей, моделі чоловічої та жіночої поведінки [35].

Шкільний вік - один із значущих періодів становлення статевої поведінки людини. В організації освітнього процесу необхідно враховувати всі індивідуальні особливості школяра, в тому числі і гендерну приналежність. Це дозволить педагогу досягти високих результатів навчання, не порушивши при цьому природний хід формування особистості [7; 29].

Молодший шкільний вік - це період від 7 до 10-11 років. Саме, в 6-7 років дитина потрапляє в нове середовище, в нову соціальну ситуацію розвитку (школу). Ознайомлення з існуючими теоріями формування гендерної ідентичності і поведінки дає підставу для більш широкого, більш різнобічного вивчення, осмислення і розуміння цього важливого питання. Так теорія ідентифікації Альфреда Адлера, представлена в межах психоаналізу, в основі своїй спирається на емоції і наслідування, говорить

про несвідому імітацію дитиною поведінки представника своєї статі. У той же час, біхевіорист Джон Уотсон виділяє механізм соціального навчання, за яким гендерні ролі формуються завдяки позитивному (заохочення) або негативному (покарання) підкріпленню із зовнішнього середовища. Процес навчання в цьому науковому напрямі розглядається як основний, хоча і не єдиний елемент, який формує почуття гендерної приналежності. Відомий швейцарський психолог і педагог Жан Вільям Фріц Піаже в межах своєї концепції передбачає керівництво дитиною своєю гендерною поведінкою на основі самовизначення, самостійного включення себе в одну з гендерних категорій [19; 60].

У роботах І.С. Кона акцентується увага на тому, що і в імітації, і в спілкуванні вкрай важливий відтінок їх подачі, соціальне підкріплення. В результаті чого відбувається закріплення певного стилю і поведінки, все це сторони цілісного процесу засвоєння гендерних ролей [43]. Важливість гендерного виховання полягає в тому, що процес формування гендерних ролей є для молодших школярів фактором впливу на процес шкільної адаптації. Причини гендерної дезадаптації молодших школярів обумовлені: зайнятістю сучасних батьків, недостатньою увагою до виховання дітей, вихованням дітей в неповних сім'ях, відсутністю уваги до гендерних особливостей учнів в освітньому закладі [66]. Таким чином, гендерне виховання в початковій школі необхідне для формування у молодших школярів гендерної культури. Воно також сприяє усуненню бар'єрів у спілкуванні хлопчиків і дівчаток, і формуванню правильних взаємовідносин між ними.

Таким чином, під терміном «гендерний підхід до навчання» розуміємо таку організацію освітнього процесу початкової школи, за якою здійснюється реалізація учнів з властивими їм індивідуальними особливостями за ознакою статі; вимоги гендерного підходу повністю вписуються в педагогічні та психологічні основи індивідуалізації навчання, крім цього, гендерний підхід ґрунтується на природовідні особливості розвитку хлопчиків і дівчаток;

гендерний підхід розглядається як організація освіти процесу, як його зміст і форма шкільної системи в цілому. Формування гендерної культури молодших школярів – це процес впливу системи освіти на хлопчиків і дівчаток, що враховує їх відмінності, зумовлені статевою приналежністю, і спрямований таким чином, щоб вони засвоїли і були готові до виконання прийнятих в даному соціокультурному середовищі гендерних норм і цінностей, моделі чоловічої та жіночої поведінки.

1.2. Інтелектуальний розвиток молодших школярів з урахуванням гендерних відмінностей

Історико-антропологічні вивчення гендерних відмінностей є важливими для психології розвитку і для сучасної педагогіки. На цьому підґрунті виникають два головних питання: 1) чи сприяє спільне навчання ослабленню гендерних відмінностей і 2) якщо так, то хто від цього виграє? Однозначної відповіді на ці питання немає [54, с. 160].

Безсумнівно, що єдина і спільна шкільна освіта частково вирівнює гендерні відмінності, що сприяє соціальному і розумовому розвитку дівчаток. Дані світової соціально-педагогічної статистики показують, що як тільки дівчатка отримують можливість відвідувати школу, вони починають за цілою низкою показників випереджати хлопчиків (проте ці показники неоднозначні).

Первинна статева ідентичність, усвідомлення своєї статевої приналежності формується у дитини вже до 1,5 років, утворюючи найбільш стійкий, стрижневий елемент її самосвідомості. З віком об'єм і зміст цієї ідентичності змінюються. У 6-7 років дитина остаточно усвідомлює незворотність статевої приналежності, причому це збігається з бурхливим посиленням статевої диференціації поведінки і цінностей; хлопчики і дівчатка за власною ініціативою вибирають різні ігри та партнерів для них, проявляють різні інтереси, стиль поведінки тощо; така стихійна статева сегрегація сприяє кристалізації і усвідомленню статевих відмінностей. За

якими ознаками діти визначають свою і чужу статеву приналежність – до кінця не відомо. Уже в 3-4 роки гендерна приналежність асоціюється з певними соматичними (образ тіла, включаючи геніталії) і поведінковими властивостями [58, с. 10-13].

У віці до семи років дівчата в своєму інтелектуальному розвитку випереджають хлопчиків. В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді показали, що у дівчаток, у порівнянні з хлопчиками, краще розвинений вербальний інтелект, у хлопчиків – більш розвинені зорово-просторові і математичні здібності. Тому хлопчики вже в дошкільному віці краще розв'язують завданнями, які вимагають розуміння просторових відношень [46].

До початку навчання в школі дівчатка і хлопчики характеризуються цілою низкою фізіологічних і психологічних особливостей, що необхідно враховувати в освітньому процесі.

У хлопчиків ліва півкуля розвивається швидше, тому у них розвинені візуальні, просторові і логічні навички, вони кращі в математиці, розв'язанні різних завдань, будівництві та відгадуванні загадок. Так як у дівчаток швидше розвивається права півкуля мозку, то мова, вимова, пам'ять розвинена у дівчаток краще, ніж у хлопчиків. Дівчатка зазвичай набагато краще відповідають біля дошки – вербальні центри у них краще сформовані [38]. Дівчата в середньому починають говорити раніше, і їм легше сформулювати свої думки, ніж хлопчикам. Хлопцям важливо висловити суть, їм нема чого «деталізувати», на відміну від них дівчата можуть прикрашати свої розповіді різними несуттєвими деталями, що дає їм змогу виглядати «більш успішними» на тлі уривчастих відповідей хлопчиків [26].

У хлопчиків добре розвинені й творчі здібності, конструктивний розум, здібності до пошукової діяльності. Звичайно, і дівчинку потрібно вчити етапам мислення, але саме хлопчики страждають більше від такої спрямованості навчання, коли потрібно тільки засвоїти інформацію, а не здобувати її і не творити щось нове [11].

Через надмірну активність у хлопчиків страждає довільність уваги, тому «тихо сидіти, слухати і запам'ятовувати» підходить більше для дівчаток [46]. Для дівчаток важливе образне наочне сприйняття матеріалу; вони більш емоційні, їм меншою мірою властиве логічне мислення.

У формуванні понять хлопчики схильні до дедукції, процес мислення у них часто починається з загального принципу, який безпосередньо або за допомогою допоміжних понять потім застосовується до окремих випадків. У порівнянні з дівчатками дедуктивний процес у них йде набагато швидше. У цьому криється причина того, що хлопчики в середньому показують кращі результати в швидких тестах із заданими варіантами відповідей [9].

Дівчата, навпаки, характеризуються індуктивним мисленням, поступово розширюючи свою базу формування понять. Вони схильні відштовхуватися від конкретних прикладів, їх часто легко навчати практичним навичкам, наприклад усного та писемного мовлення. Зазвичай дівчатка легше, ніж хлопчики, наводять приклади, особливо на ранньому етапі процесу формування понять. Вони частіше починають з конкретних прикладів, а потім будують загальну теорію [30].

Хлопчики краще дівчаток можуть робити обчислення, не бачачи і не чіпаючи предметів. Так, під час навчання математиці хлопчики часто засвоюють матеріал краще, якщо він зображений на дошці. При використанні наочних посібників, коли матеріал з абстрактного світу знаків і символів, записаних на дошці, переноситься в реальний світ, жіночий мозок, як правило, сприймає його швидше [36].

Чоловіки люблять абстрактні аргументи, філософські загадки, побудовані на грі слів, і моральні суперечки про абстрактні принципи [25].

У цілому дівчатка у порівнянні з хлопчиками слухають краще, чують більшу частину сказаного і легше запам'ятовують численні деталі, вимовлені на уроці або в розмові. Це забезпечує їм більшу впевненість в складному потоці мовлення, а отже, у них знижується потреба контролювати його за допомогою домінуючого поведінки або логічних правил [27, с. 54].

Хлопчики зазвичай чують менше і частіше вимагають чітких доказів, що підкріплюють висловлювання вчителя або іншої особи. Дівчатка відчують себе впевненіше у менш логічній послідовності висловлювання і більшої розрізненості навчального матеріалу.

Хлопчикам частіше стає нудно, ніж дівчаткам. Для утримання їхньої уваги часто потрібна велика кількість різноманітних стимулів. Дівчатка краще справляються з нудьгою під час навчання і в усіх інших аспектах освіти, що має великий вплив на всі її складові. Як тільки дитині стає нудно, вона не тільки перестає сприймати навчальний матеріал, а й починає вести себе таким чином, що порушує дисципліну в класі [40].

У навчанні хлопчики прагнуть використовувати більше простору. Якщо за одним столом сидять хлопчик і дівчинка, хлопчик зазвичай «захоплює» територію дівчинки, а не навпаки [46]. Хлопцям потрібно більше місця, ніж дівчаткам. Ця природна тенденція може впливати на психосоціальну динаміку. Не розуміючи цього, вчителі зазвичай вважають таку поведінку проявом невихованості, грубості і некерованості. Насправді ж мозок хлопчиків так сприймає простір.

Дівчаткам в процесі навчання не потрібно багато рухатися. Хлопцям, як здається, рух допомагає не тільки стимулювати мозок, але і знижувати імпульсивність поведінки. Для хлопчиків рух в замкнутому просторі природний через низький вміст серотоніну і підвищеного обміну речовин, які і обумовлюють неспокійну поведінку [41, с. 28].

Багато вчителів вважають, що одним-двома «непосидьками» можна керувати, якщо зацікавити їх роботою, наприклад, доручивши їм роздати картки з завданнями. Для будь-якого віку дуже корисні фізкультхвилинки з нескладними фізичними вправами. Багато вчителів знають, що хлопчикові можна дозволити на уроці мовчки вертіти щось в руці, наприклад маленький м'ячик. Дитина рухається, її мозок стимулюється, вона відчуває себе комфортно, не заважаючи нікому [41, с. 34].

Хлопчики тяжіють до текстів з символами, до діаграм і графіків. Їм

більше подобаються кодовані записи, ніж дівчаткам, які вважають за краще письмовий текст. І дівчатка, і хлопчики люблять картинки, але хлопчики частіше використовують їх в процесі навчання – головним чином тому, що останні стимулюють більш розвинену у них праву півкулю. На уроках літератури вчителі часто відзначають, що хлопчики схильні в значній мірі звертати увагу на символи і образотворчі засоби автора, в той час як дівчатка розмірковують про душевні переживання головного героя [49].

Хлопчики домінують в логіко-математичних розумових здібностях, спираючись на них більшою мірою, ніж дівчатка. Однак зусилля останніх двадцяти років, спрямовані на розвиток цих здібностей у дівчаток не були марними – дівчата показують хороші успіхи в математиці. Останні дослідження показують, що дівчатка наздоганяють хлопчиків практично по всіх точних дисциплінах. Однак, хлопчики як і раніше схильні до логіки, а дівчатка - до емоційної інтуїції [21].

Коли мова йде про розумові здібності в категорії «простір і місце», хлопчики більш ретельно обробляють інформацію, що одночасно є їх і перевагою, і недоліком [13, с. 76]. Перевага полягає в тому, що хлопчики активні в навчанні, орієнтовані на рухи тіла і тим самим додатково стимулюють розвиток свого просторового сприйняття, що сприяє розвитку правої півкулі. Недолік проявляється в тому, що деякі хлопчики у навчанні перебувають у «чужому» просторі, особливо в початкових класах. Тому у них виникають проблеми – просто через те, що вони хлопчики. Часто ми бачимо вчителів, які намагаються заспокоїти хлопчиків-непосид. Але точно так само допомагаючи дівчаткам проявляти велику фізичну активність нарівні з хлопчиками, ми стимулюємо розвиток тих ділянок кори їх головного мозку, які відповідають за просторове сприйняття. Так само, заспокоюючи хлопчиків, змушуючи їх спокійно читати, ми стимулюємо їх ліву півкулю і лінгвістичні здібності [13].

Дівчатка навчаються старанніше, отримують більш високі оцінки і в класі поведуться тихіше; хлопчики більше «ледарюють», отримують нижчі

оцінки і поводяться більш шумно. І знову це пов'язано із загальною природою жінок і чоловіків: останні схильні до імпульсивної поведінки, перші до сидячого способу життя; хлопчики зазвичай поводяться шумно, дівчатка – спокійно; хлопчики більш поверхневі, дівчатка більш розважливі; хлопчики схильні до агресивності і суперництва в класі, дівчатка більш пасивні. У дівчаток на відміну від хлопчиків більший обсяг уваги, і тому під час інтерактивної роботи в класі, зокрема під час переходу до іншого запитання або відхилення від теми немає необхідності залучати їх увагу вербально або іншими способами [5].

Хоча важливо заспокоювати хлопчиків і приділяти увагу дівчаткам, оптимальний стандарт для навчального приміщення не повинен бути компромісом між гучністю, агресивністю і лідерством. Краще працювати з кожним учнем, дівчинкою або хлопчиком, з чітким розумінням того, що він або вона собою представляє, і допомогти дитині знайти свій спосіб самовираження, який підходить саме його мозковій системі [3, с. 6].

У навчанні на основі гендерного підходу, повинні враховуватися особливості хлопчиків і дівчаток в освітньому процесі (таблиця 2).

Таблиця 2.

Особливості навчання хлопчиків і дівчаток

Параметр	Хлопчики	Дівчатка
Увага	Висока швидкість концентрації, особливо в критичній ситуації; у роботі звертають увагу на точність виконання	Втрачається концентрація уваги в критичних ситуаціях; у виконанні завдань увага спрямована на швидкість виконання
Мислення	Конфігурація мозку сприяє концентрації тільки на одній меті в окремий проміжок часу (можуть або слухати, або виконувати завдання)	Мозок запрограмований на одночасне керування відразу декількома справами, не пов'язаними між собою (можуть і слухати, і виконувати завдання)
Пам'ять	Невеликий обсяг короткочасної пам'яті: переваги у запам'ятовуванні цифр, краще запам'ятовують опис технічних процесів	Довготривала пам'ять, переваги у запам'ятовуванні слів, краще запам'ятовують імена людей, опис предметів одягу
Моторика	Краще розвинена велика моторика	Краще розвинена дрібна моторика
Підхід до досліджуваного	Якісний	Кількісний

матеріалу		
Сприйняття інформації	Легше сприймається інформація просторового і символічного характеру (креслення, схеми), важче сприймають словесну інформацію	Легко сприймають текст на слух і письмово, важче сприймають числову інформацію
Інтереси до діяльності	Воліють діяльністю дослідницького характеру	Воліють діяльністю за алгоритмом, тобто стереотипною
Уподобання в формах роботи	Добре працюють в групі, поодиноці	Добре працюють в парі, в колективі
Самооцінка	Завищена	Занижена
Стиль спілкування	Авторитарний	Демократичний
Ставлення до похвали	Важливе матеріальне заохочення успіху, конкретна оцінка їхньої діяльності	Важливе емоційне заохочення успіху, його підтвердження через слова, дотики, жести, погляд

Таким чином, особливості анатомо-фізіологічної будови і психіки хлопчиків і дівчаток вказують на те, що різний підхід до їх навчання і виховання повинен здійснюватися у зв'язку з суттєвою різницею в будові мозку і переважаючого розвитку правої або лівої півкуль; різними способами отримання й обробки інформації, інтелектуальних та творчих здібностей. Тому одним з недоліків сучасної школи є навчання за традиційною системою, яка не передбачає систематичного і системного врахування особливостей гендерних відмінностей молодших школярів в освітньому процесі.

1.3. Гендерна культура молодших школярів

Вивчення проблеми формування гендерної культури передбачає аналіз основних понять, пов'язаних з нею. Гендер вченими трактується неоднозначно: як сукупність соціальних репрезентацій (Л. М. Вовк); як культурологічна характеристика статевої поведінки, в тому чи іншому суспільстві (О. І. Бондарчук); як позначення відмінностей між чоловіками і жінками, детермінованих соціально (С. М. Гришак) та ін. З точки зору соціологів гендер є соціальний розподіл, оснований на анатомічному спектрі, але не завжди збігається з ним. Безумовно, досліджуване поняття використовується в контексті відносин між чоловіками

і жінками, хлопчиками і дівчатками, способів соціального конструювання цих відносин у взаємодії статей [14; 20; 28].

Гендер - це соціально-психологічна стать людини, сукупність її психологічних характеристик та особливостей соціальної поведінки, що виявляється в спілкуванні і взаємодії [34].

Вже з цього визначення випливає, що на відміну від біологічно заданої статі, «гендер» є категорією психологічною і соціальною, обидві ці складові по-різному розвиваються у результаті виховання людини: психологічні характеристики можуть корегуватися, а навички соціальної поведінки за відсутності у дитини будь-якого значущого особистого досвіду виховуються практично з нуля. І поряд з батьками найважливішу роль у вихованні соціально зрілої людини мають вчителі освітніх закладів [51, с. 99].

Важливим є визначення поняття гендерні ролі. Гендерні ролі – це один із видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Гендерні ролі, їх характеристики, походження і розвиток розглядаються в межах різних соціологічних, психологічних та біосоціальних теорій [63]. Результати таких дослідження дають змогу узагальнити, що на формування гендерних ролей впливають суспільство і культура, закріпленні в них уявлення про ролі чоловіків і жінок. І.С. Кон відмічає, що гендерні ролі завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість засвоює в процесі гендерного виховання [43].

«Гендерну культуру молодших школярів визначаємо як суб'єктивно обумовлену систему цінностей, гендерних знань, статево-рольових норм поведінки, що сприяють реалізації здібностей учнів різної статі як рівних соціальних істот, формують гендерні якості особистості, визначають вибір правильної стратегії гендерної ідентичності учнів» [16, с.239].

Що стосується державних документів, то в них особлива увага приділяється створенню загальних умов для виховання гендерної культури особистості:

- інтеграція зусиль сім'ї, педагогів, працівників системи охорони

здоров'я та інших зацікавлених у формуванні гендерної культури учнів;

- підвищення гендерної культури педагогів та батьків, орієнтація їх на гендерно-демократичні і гуманістичні методи взаємодії з вихованцями;

- створення можливостей для спостереження і реалізації гендерних ролей в повсякденному житті учнів, особливо з неповних сімей, дітей-сиріт [24].

У кожній з вікових груп дітей дані умови трансформуються з урахуванням їх особливостей, можливостей. Так, у початковій школі діти лише починають усвідомлювати базові ознаки і соціальні норми мужності і жіночності, освоюють рольові моделі тієї чи іншої статі, прагнуть бути хорошим хлопчиком / дівчинкою. Проте, на даному етапі розвитку дитини дуже важливо враховувати особливості виховання гендерної культури у дівчаток і хлопчиків [68, с. 4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що дитина не народжується з набором якостей, характерних хлопчочові чи дівчочинці. Ці специфічні особливості закладаються в дитині за допомогою гендерного виховання, причому важливу роль в цьому відіграє і робота кори головного мозку. Так, вчені (Н. Р. Фуголь, І. М. Шабелян та ін.) Виділяють такі основні типи функціональної асиметрії півкуль головного мозку. Підкреслюють, що для лівопівкульового типу характерно домінування лівої півкулі. Це визначає словесно-логічний характер пізнання, схильність до абстрагування і узагальнення. Правопівкульовий тип характеризується переважанням правої півкулі, що визначає схильність до конкретно-образного мислення, творчості, розвитку уяви. Перший тип функціонування асиметрії переважає у дівчаток, другий - у хлопчиків [31].

Що стосується психологічних особливостей дівчаток і хлопчиків, то у останніх вони вивчені менше, проте, хлопчики розвиваються повільніше, ніж дівчатка. У будь-якому віці, на думку Г. П. Лянна, Т. В. Говорун, Н. О. Шкарпітко, дівчатка більш усвідомлено ставляться до вибору своєї позиції, прагнуть дотримуватися встановлених норм поведінки, легше йдуть на

виконання певних завдань, доручень. У зв'язку з цим педагоги часом звужують сферу діяльності хлопчиків, так як їм легше працювати з дівчатками, що не завжди виправдано [49].

Педагогам, батькам у вихованні гендерної культури дітей крім їх статевих відмінностей, особливостей необхідно мати чітке уявлення про інтеграційні якості хлопчиків (мужність), дівчаток (жіночність), що не завжди вірно трактується багатьма батьками [42].

Інтегративні якості (мужність, жіночність) необхідно формувати у дівчаток і хлопчиків з дитинства як в родині, так і в школі. Дівчаток, як правило, готують до трьох основних ролей: матері, дружини, господині. У хлопчиків формування мужності в деякій мірі запізнюється з урахуванням характерологічних особливостей їх віку, меншої уваги до цієї проблеми особливо батьків. Не завжди створюється в сім'ях позитивне середовище для спостереження дітьми певних моделей поведінки подружжя, прояви ними зразків жіночності і мужності, особливо загострення уваги дітей на дотриманні тих чи інших канонів (шанування старших, турбота про матір, допомогу батькові у виконанні чоловічої роботи тощо) [24, с. 5-6].

Психологи і педагоги (О. В. Квас, Л. М. Вовк та ін.) Виділяють такі типові помилки у вихованні дітей, особливо молодшого шкільного віку:

1. Компенсація в дитині власних недоліків. Батьки, відчувши в дитинстві певні труднощі, часто прагнуть виховати в своїх дітях такі якості, які чинять опір.

2. Увага до невідповідності дитини гендерній ролі.

4. Насмішквате відношення до любовних переживань дітей. Уже в молодшому шкільному віці діти розуміють і усвідомлюють симпатії один до одного [39; 46].

Таким чином, з урахуванням особливостей учнів молодшого шкільного віку слід як у сім'ї, так і в школі цілеспрямовано здійснювати виховання гендерної культури дітей. Але при цьому важливо враховувати результати досліджень вчених (В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О.М.Кікінежді та ін.), що

представлені низкою рекомендацій, які згруповані нами в наступному контексті:

- пам'ятати, що перед нами хлопчик чи дівчинка зі своїми особливостями, тому і ставитися до них треба по-різному;
- не порівнювати хлопчиків і дівчаток – вони різні навіть за біологічним віком;
- враховувати, що дівчатка і хлопчики бачать, сприймають на дотик, чують, слухають по-різному, неоднаково орієнтуються в просторі;
- не завжди слід у вихованні хлопчиків і дівчаток керуватися власним досвідом, набутим у дитинстві, тому що даний досвід може бути недоцільним у сучасній соціокультурній ситуації;
- мінімізувати претензії до дитини, якщо вона чогось не навчилася робити – у неї є ще час, щоб дізнатися про те, як стати позитивною людиною (чоловіком або жінкою), особливо якщо ми, дорослі, допоможемо їй [46; 61].

Для визначення рівня гендерної культури молодших школярів за основу взяті компоненти, критерії та показники, розроблені О. В. Квас, Л.М. Вовк [39]. Автори обґрунтували такі складові досліджуваного виду культури:

1. Когнітивний: знання про зовнішній вигляд, правила культури поведінки представників своєї і протилежної статі; знання про способи прояву уваги, допомоги, прояви симпатії до однолітків; знання про перспективи свого розвитку як представника певної статі. Дані знання аналізуються на основі їх обсягу, глибини.

2. Емоційно-ціннісний: проявляти емпатію, прагнути допомогти одноліткам своєї і протилежної статі; вміти висловлювати інтерес і потребу до взаємодії з однолітками. Група даних умінь аналізується з позиції стійкості, прояву.

3. Поведінковий: володіти способами надання допомоги, підтримки в реальній ситуації взаємодії з однолітками протилежної статі; володіти вербальними способами взаємодії з однолітками своєї і протилежної статі; вміло реагувати на емоційний стан однолітка своєї і протилежної статі.

Схематичне зображення структури гендерної культури молодших школярів відображено на рис.1.

Рис. 1 Структура гендерної культури молодших школярів

Підсумовуючи, констатуємо, що визначені критерії, показники та рівні їх сформованості уможливають перехід до діагностики сформованості гендерної культури молодших школярів, кількісну та якісну характеристику вихідних рівнів гендерної культури молодших школярів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНІЙ ДІЛЬНОСТІ

2.1. Принципи та форми реалізації гендерного підходу в початковій школі

На даний момент немає цілісної наукової концепції в розробці гендерних досліджень. У присвяченій гендерному підходу педагогічній літературі немає достатньої інформації про педагогічні аспекти гендерної ідентифікації, слабо розкриті можливості гендерного підходу до навчання молодших школярів [67]. Реальна освітня практика характеризується орієнтацією вчителя на середнього учня, що робить неможливим урахування його психофізіологічних особливостей. Наприклад, в умовах гетерогенного класу статеві особливості хлопчиків і дівчаток не беруться до уваги. Вибрані вчителями типові програми і стратегії їх реалізації не відповідають вимогам психофізіологічних особливостей розвитку учнів різної статі. Найбільш очевидно це в молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне формування когнітивної, емоційної і мотиваційної сфер хлопчиків і дівчаток. У зв'язку з цим особистісно орієнтоване навчання необхідно організувати таким чином, щоб враховувалося те, що інтереси і можливості учнів різної статі можуть виявитися діаметрально протилежними [1].

У вітчизняній психології та педагогіці проблема того, як людський індивід перетворюється у чоловіка або жінку, як статеві / гендерні риси і властивості формуються в процесі індивідуального розвитку людини, довгий час залишалася поза увагою дослідників. Навіть у класичних роботах психологів, які досліджують вікові особливості особистості (Л.І. Божович, Д. Б. Ельконін та ін.), статева приналежність ні на що не впливала, проблема гендерної ідентичності не обговорювалася. За минулі більш ніж сорок років

ситуація з новими психолого-педагогічними знаннями про гендерну ідентичність (як основу гендерної культури) значно змінилася. У наш час гендерні дослідження проводяться досить широко в усьому світі, в тому числі (в останнє десятиліття) і в Україні. Вивчаються можливості гендерного підходу до навчання і виховання дітей в школі: фізіологічні, гігієнічні та соціальні аспекти (Н. Куїнджі), гендерний підхід в педагогічній взаємодії в ході організації спільних ігор, націленого на подолання роз'єднаності між хлопчиками і дівчатками, але відповідно до гендерних особливостей (М.В. Корепанова) [4; 15; 17].

Гендерне навчання має давні традиції в різних країнах світу. До 1962 року в Швеції (починаючи з п'ятого класу) існувало роздільне навчання. У той час вважалося, що маленькі леді менше здатні до освіти, і тому вчити їх потрібно за полегшеною програмою. Окремо-паралельне навчання успішно практикується в багатьох розвинених країнах світу: у Великобританії, Франції, Німеччині, Японії, США, в ісламському світі [17].

Як свідчать сучасні наукові дослідження, гендерна педагогіка стає все більш актуальною. Соціологи, пояснюють це модою на «імперський стиль» життя. Експерти в педагогіці звертають увагу на те, що більшість «розділених» шкіл – це гімназії, ліцеї, освітні заклади з поглибленим вивченням певних предметів. Навчання в таких нетипових освітніх закладах, на думку психологів, дозволяє самоствердитися учням «бути як всі і не бути як всі» [4, с. 19].

Противники такої методики вважають неприпустимим розподіл дітей за статевою ознакою, адже це може призвести до їх подальшої диференціації за расовими, релігійними, фізичними, інтелектуальними ознаками.

В експериментальному режимі в ряді регіонів України працюють школи, класи, дошкільні заклади, комплектування яких здійснюється з урахуванням статі дітей. Однак, роздільно-паралельне навчання, де діти навчаються в паралельних класах на базі одного навчального закладу, дозволяє уникати недоліків роздільного навчання, зберігаючи його переваги

[22].

Деякі вчені дотримуються думки про те, що роздільне навчання є найбільш оптимальною формою освітнього процесу, яка дає змогу досягти більш високих результатів у засвоєнні навчальних програм не тільки в школах, але й у ВНЗ. Роздільне навчання впливає на учнів таким чином, що учні змінюються психологічно, вони стають більш врівноваженими, краще сприймають тему уроку, охоче спілкуються з педагогами, тоді як спільне навчання створює атмосферу неприйняття, відчуженості і агресивності між учнями [20, с. 14].

Таким чином, в результаті аналізу проблеми роздільного навчання в теорії та практиці системи освіти дає змогу узагальнити:

1. Переваги. Позиція прихильників роздільного навчання – лікарів, психологів, генетиків, педагогів заснована на відмінностях інтересів у хлопчиків і дівчаток. Вчені стверджують, що у хлопчиків і дівчаток свої особливості мислення, сприйняття нової інформації. В процесі багаторічних досліджень, вчені прийшли до висновку, що мозок дівчаток і хлопчиків влаштований і працює по-різному. Ними отримано дані про відмінності в сприйнятті, мисленні, емоційній сфері хлопчиків і дівчаток, основа яких лежить на рівні міжпівкульної взаємодії головного мозку. Диференційований підхід за гендерними ознаками в освітньому процесі школи відсутній. Все це впливає на якість, стиль навчання, емоційно-вольову сферу особистості [23, с. 32].

Педагоги відзначають цілий ряд переваг роздільного навчання: підвищення успішності, працездатності, дисципліни, покращення психологічного стану учнів. Прихильники роздільного навчання стверджують, що парадокс сучасної загальноосвітньої школи полягає в тому, що зміст навчальних планів і навчальних предметів має чітко технократичну і природничо-наукову спрямованість, тобто в основному «чоловіче» спрямування. Здійснювати таку стратегічну лінію повинні в більшості вчителі-жінки, що пред'являють вимоги (старанність, посидючість,

дисциплінованість), які ближчі дівчаткам [29, с. 219]. Шкільні вимоги націлені на ретельність виконання завдань, опрацювання деталей, в завданнях велика частка репродуктивних дій і мало творчості. Усе це створює сприятливе середовище для розвитку дівчаток і змушує хлопчиків шукати самоствердження за стінами школи.

2. Недоліки: втрата навичок спілкування з протилежною статтю з усіма подальшими наслідками [36].

Найважливіше завдання сучасної системи освіти – поліпшення процесу соціалізації підрастаючого покоління, включаючи і гендерну соціалізацію.

Для учнів початкової школи загальноосвітній заклад є основною соціальною моделлю світу, де вони виконують роль суб'єктів суспільних відносин, таким чином, у них формуються перші навички взаємодії з особами протилежної статі. Саме в стінах школи в учнів закріплюються певні гендерні стереотипи, відпрацьовуються моделі поведінки, що сприяють успішній взаємодії з навколишнім світом [61].

У даний час впровадження категорії «гендер» в сучасний освітній процес послужить формуванню уявлення про те, що стать не є підставою для дискримінації. Для подібної гендерної соціалізації дітей педагог повинен володіти певним методологічним і методичним апаратом, в якому буде міститися система наукових знань про гендер, педагогічні аспекти виховання та освіти як гендерних технологій [65, с. 17].

Метою гендерно-освітніх технологій є розширення соціокультурного простору особистості; виховання громадян з толерантними орієнтаціями, дотриманням гендерних переваг у взаємодії (взаємної довіри, взаєморозуміння, взаємодопомоги, взаємоповаги і т. п) [58].

Основна ідея впровадження гендерного підходу в освіту полягає в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток різних факторів освітнього процесу. Факторами в даному випадку виступають: методи навчання, зміст і організація шкільного життя, педагогічне спілкування, набір дисциплін.

Ґрунтуючись на концепції гендерного виховання (Л. Столярчук), ми виділили загальні та специфічні принципи формування гендерної культури молодшого школяра, реалізація яких є вираженням закономірностей доцільної побудови педагогічної діяльності за гендерним підходом в освітньому процесі початкової школи [64, с. 207].

До загальних принципів формування гендерної культури молодших школярів ми відносимо принципи природовідповідності, культуровідповідності, соціальності.

Принцип природовідповідності (Я. А. Каменський, Ж.-Ж. Руссо, К. Д. Ушинський та ін.) впливає з того, що в молодшому шкільному віці закладаються основи чоловічої / жіночої особистості, перші установки, ціннісні орієнтації, основи гендерної поведінки, гендерної культури, що впливають на розвиток і подальше становлення чоловічої / жіночої індивідуальності, її майбутнє соціальне й інтимне життя, задоволеність і успішність в ній (П.П. Блонський, І.С. Кон, А. Моль, В.С. Мухіна, Л.І. Столярчук та ін.) [43; 63-64].

Вимоги принципу природовідповідності виражаються у таких правилах для вчителів початкової школи:

- вивчення індивідуально-особистісних і гендерних особливостей молодших школярів обох статей;
- формування природного відношення дитини до свого тілесного вигляду, «дистанціювання» від нього, уявлення про тіло як про засіб взаємин з оточуючим світом, регулятора гендерної поведінки;
- надання педагогічної підтримки, індивідуальної допомоги в розвитку здатності дітей уважно і відповідально ставитися до самого / самої себе як суб'єкта життєдіяльності, внутрішнім потребам свого жіночого / чоловічого Я [1].

Принцип культуровідповідності (Дж. Локк, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, К.Д. Ушинський, П.Ф. Каптерев та ін.) пов'язаний з орієнтацією на світ зразків (на культуру) сучасного суспільства, культурний

рівень конкретної дитини [1]. З розвитком суспільства змінюються ідеали гендерних ролей, що утворюють гендерний порядок. На зміну жорсткого протиставлення мужності / жіночності приходять динамічні уявлення про чоловічі і жіночі ролі, засновані на гнучких партнерських взаєминах.

Вимоги принципу культуровідповідності виражаються в таких правилах для вчителів початкової школи:

- визнання правомірності, рівноцінності мужності, жіночності і андрогенної особистості чоловіків і жінок, що має на меті як засвоєння стандартів традиційної гендерної ідентичності, так і орієнтацію на розвиток унікальності, своєрідності жіночої / чоловічої індивідуальності молодшого школяра;

- розвиток здатності до саморегуляції гендерної поведінки молодших школярів, надання їм естетичного й емоційного смислів, накопичення досвіду позитивної гендерної поведінки [1].

Принцип соціальності ґрунтується на тому, що хлопчик / дівчинка молодшого шкільного віку освоюють гендерні ролі в умовах гендерної соціалізації сучасного суспільства, долучаються до цілого світу правил, норм, що регулюють гендерну поведінку «сильної» і «слабкої» статі, намагаючись інтуїтивно зрозуміти специфіку їх поведінки в різноманітних ситуаціях [5]. Ступінь оволодіння молодшими школярами гендерними ролями залежить від різних соціалізуючих впливів.

Вимоги принципу соціальності виражаються в таких правилах для вчителів початкової школи:

- урахування ненавмисних соціалізуючих впливів ЗМІ, Інтернету, групи однолітків, окремих значущих людей своєї та іншої статі, випадкових спостережень, які можуть значно вплинути на формування гендерної культури дітей «на рівні підсвідомості»;

- орієнтація вчителів на «перешкоду» розвитку дівчинки / хлопчика в напрямі негативної гендерної соціалізації та педагогічна підтримка їх в позитивній гендерній соціалізації;

- створення педагогічних умов для накопичення досвіду прояву гендерної культури молодшими школярами в освітньому процесі [1].

До специфічних принципів формування гендерної культури молодших школярів належать принципи егалітаризму, гендерної толерантності.

Принцип егалітаризму обумовлений світовими стандартами освіти, актуальністю аналізу гендерних відносин, що змінюють зразки гендерної поведінки, модифікують ролі і статуси жінок і чоловіків. Принцип егалітаризму спрямований на формування гендерної культури молодших школярів як гуманітарної практики в початковій школі [19].

Вимоги принципу егалітаризму виражаються в наступних правилах для вчителів початкової школи:

- рівноправне, рівноцінне ставлення до дітей обох статей (без елементів сексизму);

- формування моделей чоловічої та жіночої поведінки, які сприяють гендерній адаптації та самореалізації дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку;

- педагогічна підтримка процесів становлення здорової і цілісної чоловічий / жіночої індивідуальності дівчинки і хлопчика, здатних до створення рівноцінних взаємин з людьми своєї та іншої статі в різних сферах життя (навчальній, дозвілєвої, особистісної) [1].

Принцип гендерної толерантності ґрунтується на прийнятті правомірності різних систем цінностей гендерної культури (мужності: чоловік - головний, жінка - підрядна; жіночності: жінка - головна, чоловік - підрядний; андрогенний: рівноправні, рівноцінні, партнерські взаємини), толерантного, шанобливого ставлення до них. Принцип гендерної толерантності спрямований на розвиток здатності дітей до толерантного та в той же час критичного ставлення до гендерної поведінки оточуючих - дорослих, які в процесі життєдіяльності демонструють дітям молодшого шкільного віку різні варіанти не тільки позитивної, але й негативної гендерної поведінки [24].

Вимоги принципу гендерної толерантності виражаються в наступних правилах для вчителів початкової школи:

- толерантне ставлення до розвитку внутрішнього світу дітей молодшого шкільного віку обох статей, своєрідності жіночої / чоловічої індивідуальності; здатність зберігати право дівчаток і хлопчиків на інтимність їх думок, почуттів, переживань, розвиток почуття власної гідності;

- діалог з хлопчиком і дівчинкою, що сприяє накопиченню досвіду позитивної гендерної поведінки в умовах сучасної соціокультурної реальності;

- розвиток здатності до усвідомленого вибору стратегії гендерної культури, відповідної віковим, індивідуальним і гендерним особливостям дітей початкової школи [1].

Отже, гендерне підхід в освітньому процесі початкової школи на основі обґрунтованих загальних і специфічних принципів природовідповідності, культуровідповідності, соціальності, егалітаризму, гендерної толерантності дає змогу здійснювати управління освітнім процесом, що забезпечує розвиток індивідуальності дівчинки / хлопчика, сформованість гендерної культури дітей обох статей в початковій школі.

Найбільш ефективними формами навчання з урахуванням гендерних особливостей є індивідуальні, індивідуально-групові, групові [45].

Такі форми організації освітньої роботи застосовуються на різних етапах. Їм притаманні всі компоненти освітнього процесу. Ці форми відрізняються за кількістю учнів і способами організації роботи. За індивідуально-групової роботи весь клас виконує одне навчальне завдання.

За групової форми навчання клас розбивається на мікрогрупи (2-3 особи), або на малі групи (4-7 осіб). Така форма управління навчальною діяльністю вимагає високого професіоналізму педагога. Вчителю необхідно розподілити завдання по групах і забезпечити контроль навчальної діяльності. Групова форма передбачає функціонування різних малих груп,

що працюють як над загальними, так і над специфічними завданнями. Кожна група працює своїм темпом. Робота будується на принципах самоврядування учнів з менш жорстким контролем вчителя [44].

В умовах, коли розподіл учнів за статевою ознакою в різні класи неможливий, необхідно здійснювати гендерний підхід до учнів у змішаному класі. Процес навчання можливо зробити диференційованим з точки зору гендерного підходу, тобто розгрупувати учнів за статевою ознакою для навчання за дещо відмінними навчальними планами і варіативними навчальними програмами. Для дівчаток форма роботи має акцентуватися на взаємодопомозі; для хлопчиків робота повинна бути з елементами змагання. Необхідно розрізнити і мотив: для дівчаток - це похвала з емоційною оцінкою, для хлопчиків - з позначенням отриманого результату [45].

За індивідуально-групової форми навчання вчитель проводить заняття з декількома групами, що мають різний рівень підготовки. З урахуванням гендерних особливостей такий розподіл уроку можливий: хлопчикам можна давати завдання, відмінні від завдань дівчаток, при цьому хлопчиків і дівчаток можна розбити ще на підгрупи, тільки вже з урахуванням не статевих ознак, а з урахуванням рівня підготовки [44].

За індивідуальної форми роботи кожен учень навчається самостійно, проявляючи свої можливості та ініціативу; темп його роботи визначається ступенем цілеспрямованості, працездатності, розвиненості інтересів, схильностей. Також хлопчикам і дівчаткам надається можливість вивчати навчальний матеріал в індивідуальному темпі: прискорено або уповільнено. Хлопчики, наприклад, будуть швидко сприймати навчальну інформацію і довго не зупиняться на ній, а також краще засвоєння інформації відбувається через заміну словесного пояснення ілюстраціями, діаграмами, схемами і використання практичних умінь і навичок. Дівчаткам, навпаки, краще все повторити кілька разів, попрацювати зі схемами-опорами, аналізами понять, аналогами [47].

Як правило, учням цікаві завдання, які можуть варіюватися в

залежності від їх гендерних особливостей, а також ті, які виконуються групами, організованими за різними гендерними ознаками. Цей вид навчальної роботи універсальний, оскільки може використовуватися у всіх навчальних закладах незалежно від їх місцезнаходження, кількості учнів тощо.

Індивідуальний підхід необхідний для навчання і хлопчиків і дівчаток. Індивідуальне навчання на основі гендерного підходу є дуже результативним. На сучасного педагога в традиційних школах припадає приблизно 30 учнів. З огляду на тривалість уроку, яка становить 40-45 хвилин, вчитель фізично не встигне за такий короткий час індивідуально попрацювати з кожним учнем. Звичайно ж, індивідуальний підхід існує в традиційних школах, але він використовується дуже рідко (додаткові заняття, репетиторство) [53].

Індивідуалізована форма навчальної роботи сприяє розвитку самостійності учнів, однак має і суттєві недоліки: вона роз'єднує школярів, створює умови для розвитку егоїзму, егоцентризму, хоча в той же час формує потребу в спілкуванні, обміні знаннями, оціночними судженнями. Цією формою навчальної роботи не слід зловживати, вона тільки доповнює основні форми роботи [58].

Таким чином, організація уроку з урахуванням застосування різних форм навчальної роботи позитивно позначається на результатах навчання. З огляду на гендерний підхід в освіті, групова, індивідуально-групова і індивідуальна форми роботи служать найкращим засобом для його реалізації.

2.2. Діагностика гендерної культури молодших школярів

Результати аналізу та узагальнення сучасних наукових досліджень з проблеми реалізації гендерного підходу в початковій школі, і формування гендерної культури молодших школярів зокрема, дали змогу організувати експериментальне дослідження рівнів сформованості гендерної культури молодших школярів. Дослідницьку роботу ми провели на базі Широківського

ліцею Скадовської міської ради. В експерименті брали участь молодші школярі 3А класу у кількості 25 осіб (16 дівчаток і 9 хлопчиків) і 4В класу у кількості 27 осіб (15 дівчаток і 12 хлопчиків) у віці 8-9 років.

Етапи експериментального дослідження:

1 етап (пошуково-підготовчий) – планування експериментальної роботи, підбір методик діагностики досліджуваної якості;

2 етап (дослідно-експериментальний) – проведення діагностики рівнів сформованості гендерної культури молодших школярів;

3 етап (узагальнюючий) – аналіз та узагальнення результатів дослідження, розробка рекомендацій організації освітнього процесу з урахуванням гендерного підходу.

Основні джерела збору емпіричних даних – опитування (анкета, тест, інтерв'ю), спостереження, бесіда, проєктивні методики, математичні методи. Головна мета дослідження – визначення рівня сформованості гендерної культури учнів 3-4 класів, виявлення професійних компетенцій педагогів в даній сфері.

У ході дослідження ми використовували такі діагностичні методики [6; 10; 57]:

- 1) методика К. Маховер “Намалюй людину” (Додаток А);
- 2) статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI) (Додаток Б);
- 3) анкета «Гендерні стереотипи в школі» (А.Вовк) (Додаток В);
- 5) опитувальник “Гендерні погляди педагогів” (Додаток Д).

Обрані нами методики спрямовані розв'язання дослідницьких завдань:

1. Виявити особливості уявлень дітей про соціальні ролі, про себе як про представника певної статі і свої майбутні гендерні ролі.

2. Виявити рівень уявлень про відмінності хлопчиків і дівчаток, культуру їх спілкування.

3. Визначити рівень гендерної культури хлопчиків і дівчаток.

4. Визначити актуальність питання гендерної освіти дітей серед педагогів.

Аналіз дитячих малюнків за методикою “Намалюй людину” і бесіди з учнями показали, що у 8 (16%) дітей статеві ідентичність не виражена. Людину діти малювали у вигляді головноюї істоти або контуру фігури людини. Образ чоловіка і жінки в малюнках ніяким чином не виражений. Людина намальована з паличок, кіл або прямокутників, що говорить про недостатню статеву ідентичності, тобто недостатньо чітко і однозначне сприйняття своєї статі, або ж надмірний інтерес до протилежної статі.

Слабо виражена статеві ідентичність виявлена у 14 (28%) осіб. У їхніх малюнках показані статеві ознаки, але недостатньо чітко. Наприклад, у зображенні людини жіночої статі діти промальовували сукню у вигляді трикутника, довге волосся представляло собою звичайні вертикальні штрихи, додаткові деталі, аксесуари не зображувалися.

У 29 (56%) дітей яскраво виражена статеві ідентифікація, «Я - хлопчик», «Я - дівчинка». В образі чоловіка і жінки промальовані як основні ознаки статі, так і додаткові ознаки мужності і жіночності.

Загальні результати статевої ідентичності, отримані за методикою К. Махвер “Намалюй людину”, представлені на рис. 2.

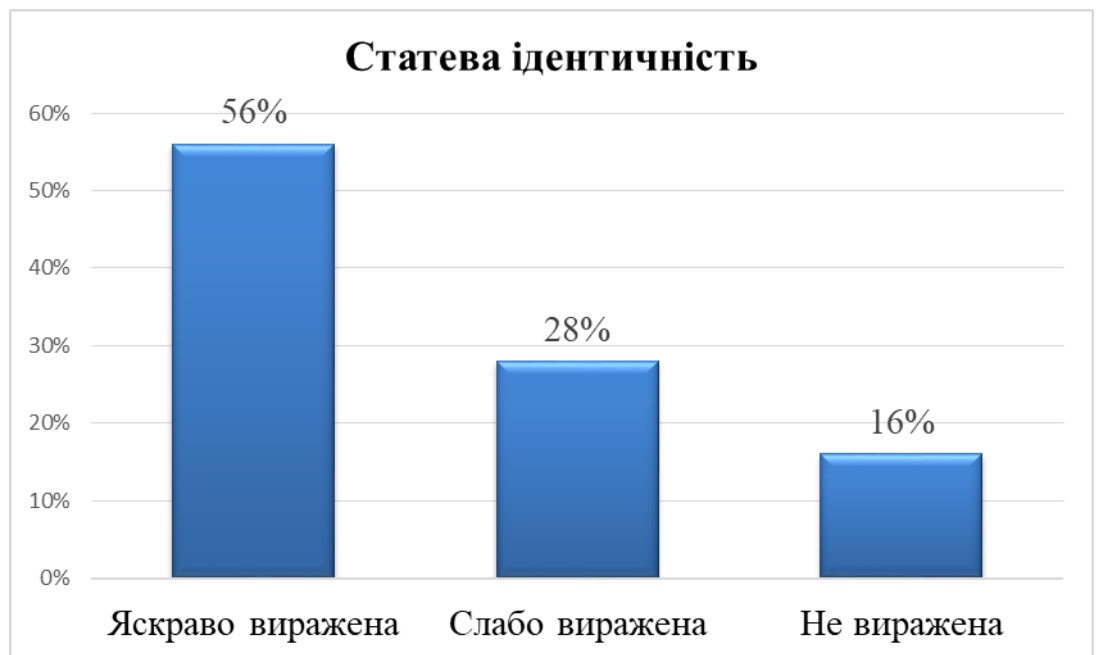

Рис.2. Зведені результати виявлення рівня статевої ідентичності

За отриманими результатами у більшості молодших школярів статева ідентичність яскраво виражена (56%), хоча у 28% вона виражена слабо і у 16% зовсім не виражена.

За результатами статоворольового опитувальника (в опитуванні взяло участь 21 хлопчик і 31 дівчинка) було виявлено, що 100% молодших школярів розрізняють хлопчиків і дівчаток, 90% учнів бачать відмінність в їх поведінці в школі, 70% учнів мають уявлення про стереотипи поведінки фемінного або маскулінного типу (без зазначення назви гендерної схильності), 100% учнів початкової школи відзначило, що викладання – прерогатива жінок, 76% учнів відповіли, що хотіли б навчатися у жінки, 24% віддали перевагу вчителю-чоловіку.

Отримані результати має вагомe значення для визначення педагогічних умов формування гендерної культури молодших школярів в освітній діяльності, виявили ступінь впливу гендерних стереотипів на формування уявлення учнів про моделі поведінки хлопчиків і дівчаток.

Гендерна культура молодших школярів розглядається як сукупність когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового компонентів соціально-особистісного розвитку молодшого школяра.

В якості основних критеріїв оцінки кожного компонента розглядається ступінь їх прояву. По відношенню до когнітивного компоненту це є обсяг уявлень про гендерну культуру, її специфіку, зв'язок з особистим досвідом.

По відношенню до емоційно-ціннісного компонента – стійкість інтересів і потреб, зовнішня виразність емоційних проявів.

По відношенню до поведінкового компонента – стабільність поведінкових реакцій, їх адекватність статі дитини, відповідність нормам гендерної культури.

Оцінка компонентів гендерної культури здійснювалася за зростаючою бальною системою від 0 до 2 балів відповідно. Рівень гендерної культури визначався у відповідності до суми балів, отриманих за результатами діагностики когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкової сфери: 0-4 бали

– низький рівень, 5-9 балів – середній рівень, 10-14 балів – високий рівень і фіксувався в діагностичній карті (табл.3).

Таблиця 3

Діагностична карта гендерної культури дітей 8-9 років

П.І.	Когнітивна сфера	Емоційно-ціннісна сфера	Поведінкова сфера	Кількість балів	Рівні
	Я хлопчик Я дівчинка	Потреба в прояві якостей дівчинки і хлопчика	Відображення знань в діяльності		

Відповідно до зазначених показників і критеріїв оцінки гендерної культури дітей молодшого шкільного віку визначено її рівні.

Низький рівень. Характеризується фрагментарними знаннями про якості, характерні дівчаткам - жінкам і хлопчикам - чоловікам, а також про гендер і гендерні ролі. Діти, що мають такий рівень гендерної культури, погано диференціюють сутність понять «дівчинка», «хлопчик». Ставлення до себе як до особистості певної статі неадекватне, ситуативне, відсутній інтерес до протилежної статі. Ці діти не виявляють такі інтегративні якості особистості, як жіночність дівчаток і мужність хлопчиків, а також недостатньо володіють уміннями статевої поведінки в різних ситуаціях.

Середній рівень. Характерна фрагментарність в знаннях. Діти не завжди диференціюють сутність понять «дівчинка», «хлопчик». У дітей даного рівня інтерес до протилежної статі нестійкий. Поведінка відповідає гендерним характеристикам частково, простежується нестабільність в прояві дівчатками жіночності, хлопчиками мужності. У різних ситуаціях спостерігається слабе володіння вміннями статевої поведінки.

Високий рівень. Передбачає достатній обсяг знань про якості, характерні дівчаткам - жінкам і хлопчикам - чоловікам, а також про гендер і

гендерні ролі. Діти такого рівня розуміють і диференціюють сутність понять «дівчинка», «хлопчик». У них сформовано емоційно-позитивне ставлення до себе як до певної статі, спостерігається стійкий інтерес до протилежної статі. Дівчатка виявляють якості жіночності: ніжність, дбайливість, чуйність тощо; хлопчики – якості мужності: самостійність, наполегливість та ін. Дітям з високим рівнем гендерної культури характерний постійний прояв умінь статевої поведінки і доброзичливе ставлення до однолітків.

Отримані результати за першим критерієм в узагальненому вигляді представлені таким чином: 55% учнів не володіють знаннями про суть гендерної культури, 30% знають, але дуже мало, 15% дітей мають певні знання (про якості, характерні для дівчаток і хлопчиків; про гендер і гендерні ролі народу тощо).

Що стосується емоційно-ціннісного ставлення дівчаток і хлопчиків один до одного, до себе як особистості певної статі, то отримані наступні дані: як правило, діти проявляють байдужість до протилежної статі, але це ставлення можна охарактеризувати як диференційоване з позиції загальної характеристики себе «Я- хороший(а)» більшості молодших школярів.

За індивідуально-поведінковим критерієм виявили прояв молодшими школярами таких інтеграційних якостей, як жіночність і мужність. Результати дослідження показали, що у 55% опитаних якості жіночність / мужність виражені слабо, у 25% - помірно і лише у 20% - більш чітко і яскраво, що закономірно для даного віку. При цьому на тлі отриманих загальних кількісних даних важливо було уточнити суть їх статевої поведінки, тобто чи відповідає вона сформованим нормам. Для отримання об'єктивних даних використовувалася методика «Ситуація вибору», яка включала більше 15 ситуацій, виконання яких дітьми дозволили отримати такі характеристики статевої поведінки молодших школярів: 45% з них не знають і не дотримуються правил гендерної поведінки, 35% можна віднести до середнього рівня (діють в залежності від ситуації, іноді сильна імпульсивність не дозволяє вірно застосувати свої знання тощо), 20% добре

володіють для свого вікового рівня правилами статевої поведінки, прагнуть їх виконувати, особливо дівчатка.

Усереднені результати проведеної діагностики рівня гендерної культури молодших школярів представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Усереднені результати діагностики рівнів гендерної культури

Рівні	3А клас		4В клас		Разом	
	25 учнів	%	27 учнів	%	52 учні	%
Високий	7	30	5	20	12	25
Середній	15	60	13	50	28	55
Низький	3	10	9	30	12	20

Аналіз отриманих результатів визначення рівня гендерної культури дітей молодшого шкільного віку показав, що переважна більшість дітей має середній рівень гендерної культури – 55%. Діти такого рівня володіють початковими уявленнями про свою статеву приналежності, про людей своєї і протилежної статі, але аргументують відмінності лише за окремими ознаками не усвідомлюючи відносність маскулінних і фемінних проявів, ситуативно проявляють інтерес до засвоєння гендерної культури.

У 20% дітей діагностовано низький рівень гендерної культури, що проявляється у відсутності інтересу до засвоєння способів гендерної поведінки.

Високий рівень гендерної культури діагностований у 25%, що свідчить про наявність у дітей диференційованих і аргументованих уявлень про свою статеву приналежності, про людей різної статі, про адекватність поведінки дитини відповідно до норм гендерної культури.

Аналіз результатів діагностичного експерименту підтвердив актуальність дослідження педагогічних умов формування гендерної культури

молодших школярів, так як у більшості дітей молодшого шкільного віку були зафіксовані середній і низький рівні гендерної культури.

За допомогою опитувальника “Гендерні погляди педагогів” виявили ставлення вчителів початкової школи до досліджуваної проблеми, їхню обізнаність та практичний досвід реалізації гендерного підходу в освітній діяльності. Результати показали обізнаність педагогів в питаннях гендерного виховання (100%), але систематичної, цілеспрямованої роботи не проводиться, періодично (30%) педагогів враховують гендерні особливості учнів в організації освітньої діяльності, диференціюючи завдання для хлопчиків і дівчаток.

Отже, за результатами проведеної діагностики, можна зробити висновок, що молодші школярі мають нечіткі уявлення про особливості окремої статі, зокрема розмитим є чоловічий образ, в якому акцент робився на фізичних якостях, а у визначенні особистісних, внутрішніх рис, більшість молодших школярів плуталися, губилися. Таким чином формуванню більш конкретного і різнобічного уявлення про образи чоловіка і жінки, підвищенню рівня розвитку гендерної культури може сприяти комплекс педагогічних умов.

2.3. Обґрунтування педагогічних умов формування гендерної культури молодших школярів

У філософському плані категорія «умова» є однією з провідних поряд з таким, як особистість, діяльність, матерія і т.д. «Умова» розглядається як категорія, що виражає відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких цей предмет існувати, розвиватися не може [32].

Ще Л.С. Виготський стверджував, що необхідно «заздалегідь створювати умови, необхідні для розвитку відповідних психічних якостей, хоча вони ще «не дозріли» для самостійного функціонування» [41].

Педагогічні умови - це сукупність заходів, спрямованих на підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Під педагогічною умовою Л. М. Вовк розуміє зовнішні обставина, що робить істотний вплив на перебіг педагогічного процесу, в тій чи іншій мірі свідомого сконструйованого педагогом, який передбачає досягнення певного результату [15].

О. В. Квас вважає, що педагогічні умови - це «обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей» [39, с. 10].

Н. В. Слюсаренко пропонує розділити все різноманіття умов ефективності педагогічної діяльності на об'єктивні і суб'єктивні.

Суб'єктивні умови:

- наявність у суб'єкта діяльності виражена потреба і стійких мотивів її здійснення, прийняття ним мети і програми діяльності;
- досвід організації та здійснення діяльності: теоретична підготовленість, сформованість умінь і практичних дій і операцій;
- відповідність змісту і характеру діяльності індивідуальним особливостям суб'єкта;
- емоційно-психологічний і фізичний стан суб'єкта діяльності [62].

Об'єктивні умови:

а) організаційні та середовищні:

- переконлива мотивування і чітка постановка мети діяльності, раціональне планування, організація контролю, об'єктивна оцінка;
 - сприятливий морально-психологічний клімат в групі;
- відповідають прийнятим нормам виробничо-побутові та санітарно-гігієнічні умови діяльності;

б) ресурсні умови:

- матеріально-технічне забезпечення діяльності;
- інформаційне забезпечення діяльності;
- кадрове забезпечення діяльності: компетентні керівники і організатори, співвиконавці, виконавці [62].

Вивчення досліджень і підходів до визначення поняття «педагогічні умови» дозволяє зробити висновок, що даний термін володіє наступними характерними ознаками:

1. Педагогічні умови вчені розглядають як сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, використання яких сприяє підвищенню ефективності цілісного педагогічного процесу;

2. Сукупність заходів впливу, які характеризуються як психолого-педагогічні умови, спрямовані, в першу чергу, на розвиток особистості суб'єктів педагогічної системи (педагога, вихованця і інших учасників), що забезпечує успішне виконання завдань цілісного педагогічного процесу;

3. Основною функцією педагогічних умов є організація таких заходів педагогічної взаємодії, які забезпечують перетворення конкретних характеристик розвитку, виховання і навчання особистості, тобто впливають на особистісний аспект педагогічної системи [15; 39; 62].

Під педагогічними умовами ми розуміємо погоджуючись з дослідниками (Л.І. Столярчук, А. М. Шевченко) значимі обставини досягнення молодшими школярами вищого рівня сформованості гендерної культури [63; 67].

У ході дослідження виявлено бар'єри ефективного формування гендерної культури молодших школярів у початковій школі:

- бар'єр сприйняття і розуміння того, що відбувається на уроці під час пояснення вчителем нового матеріалу (вчитель не враховує пік працездатності на уроці хлопчиків в силу фізіологічних особливостей);

- бар'єр неправильної позиції, що визначає ступінь прояву гендерних стереотипів і цінностей у поведінці вчителя (виникає в результаті деформації: а) стереотипами мислення; б) упередженими уявленнями; в) неадекватним ставленням; г) відсутністю уваги й інтересу до будь-кого або будь-чого; д) зневагою до фактів) [67];

- смисловий бар'єр (взаємне нерозуміння, що виникає між людьми, через те, що та сама подія з однаковим значенням має для них різний зміст);

- бар'єр фемінного впливу шкільного освітнього простору (фемінний вплив школи на хлопчиків, який зокрема обумовлений переважно статевим складом педагогічних колективів);

- некомпетентність педагога з питань гендеру (педагог сам забуває про свою статеву приналежність (іноді ігнорує її), а значить, не виконує свою соціально-статеву роль; педагог не володіє спеціальними вміннями з формування особистості жінки та особистості чоловіка, які він може використовувати в роботі з дітьми) [63].

Теоретичний аналіз сучасних досліджень, аналіз психолого-педагогічної літератури, передового досвіду і масової практики дозволили сформулювати і обґрунтувати комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі початкової школи:

1) організація навчання молодших школярів з урахуванням гендерних особливостей учнів;

2) озброєння вчителів сучасними знаннями про статеву диференціацію навчання на різних етапах організації освітнього процесу;

3) формування гендерної ідентичності, толерантності молодших школярів.

Перша педагогічна умова – *організація навчання молодших школярів з урахуванням гендерних особливостей учнів*. Форми, методи та прийоми реалізації першої педагогічної умови – створення ситуацій прояву індивідуальних особливостей сприйняття інформації учнями на етапі організації самостійної роботи; створення в процесі навчання груп учнів змінного складу (гомогенних і гетерогенних) на різних етапах диференційованого навчання; створення атмосфери зацікавленості в роботі один одного; акцентування уваги на думці кожного учня в діяльності групи хлопчиків / дівчаток; забезпечення взаємодопомоги в групі учнів; взаємоопитування; подача диференційованих завдань для хлопчиків і дівчаток з окремих тем уроку; розробка алгоритмів самостійного вивчення

теми в індивідуальній роботі, роботі в парі (групі), в роботі з різними видами текстів; зворотній зв'язок тощо [15].

Друга педагогічна умова – *озброєння вчителів сучасними знаннями про статево диференціацію навчання на різних етапах організації освітнього процесу*. Форми, методи та прийоми реалізації другої педагогічної умови – діагностика готовності до здійснення інноваційної діяльності; теоретичне і методичне навчання; створення навчально-методичних комплексів шкільних дисциплін за гендерним підходом до навчання; тренінгові програми з формування гендерних уявлень; перепідготовка та підвищення кваліфікацій вчителів, стажування та вивчення передового педагогічного досвіду з провадження гендерного підходу в освітньому процесі початкової школи [15; 39].

Третя педагогічна умова – *формування гендерної ідентичності, толерантності молодших школярів*. Форми, методи та прийоми реалізації другої педагогічної умови – спеціальні заняття з питань статевого і сексуального просвітництва; колективні форми роботи, організація взаємодопомоги та співробітництва в освітній та позакласній роботі; тренінги з формування гендерних уявлень; самостійна творча і художня праця (ліплення, конструювання, малювання, аплікація) [59].

Рекомендації щодо формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі.

Оскільки в наш час особистісно орієнтоване навчання є пріоритетним, а гендерний підхід до організації освітнього процесу відповідає вимогам такого навчання, ми узагальнили рекомендації щодо формування гендерної культури молодших школярів на основі обґрунтованих педагогічних умов.

1. Освітній заклад повинен відповідати вимогам, що необхідні для реалізації гендерного підходу: зокрема, у школи має бути розроблена методична база, достатнє матеріально-технічне обладнання (необхідна кількість сучасно обладнаних кабінетів), крім цього, педагогічний та учнівський колективи повинні мати певний потенціал для впровадження

інновацій в освітньому процесі [58].

Найбільша складність у розробці методичної бази. Для того щоб почати впровадження гендерного підходу в освітній процес молодших школярів, необхідно відійти від принципу навчання усередненого учня і зосередитися на особливостях розвитку хлопчиків і дівчаток.

Так, основними вимогами до організації завдань для хлопчиків є:

- високий темп подачі матеріалу;
- різноманітність в пред'явленні матеріалу;
- завдання повинні мати пошуковий характер, що вимагає кмітливості;
- хлопчики мають самі знайти розв'язок певного завдання, шляхом спроб і помилок;
- значна кількість логічних завдань;
- мінімальне повторення матеріалу;
- самостійність прийнятих рішень;
- групові форми роботи зі зміною лідера;
- рухові перерви;
- дискусійне обговорення вивченого матеріалу;
- завдання, що змушують щось вигадувати чи розповідати;
- розвиток сенсорного сприйняття предметів через надання наочного матеріалу [58].

Основні вимоги до побудови завдань для дівчаток:

- розмірений темп уроку;
- дівчатами краще сприймається алгоритм «від простого до складного»;
- достатня кількість повторень;
- для виконання завдань необхідно разом з дівчатками розробити алгоритм роботи перед її початком;
- навчання застосуванню теоретичних знань на практиці;
- використання типових завдань;
- навчання з опорою на зорову пам'ять;
- у дівчаток поліпшити розвиток абстрактного просторового

сприйняття можна за допомогою використання графіків, таблиць та ілюстративного матеріалу;

- емоційна оцінка виконаної роботи;
- позначення перспектив і важливості навчальної діяльності [58].

Відзначимо, що завжди у процесі вивченні нового матеріалу необхідно наголошувати на сильні сторони учня. Для хлопчиків – це завдання, пов'язані з роботою правої півкулі (завдання творчого характеру, використання наочного матеріалу), для дівчаток – лівої (використання в роботі таблиць, схем, алгоритмів, створення плану, зразка для роботи). Але під час повторення, закріплення можна використовувати протилежну стратегію, таким чином домагаючись гармонійного розвитку особистості.

За умови застосування гендерного підходу до навчання молодших школярів в гетерогенних класах робота в підгрупах, розділених на хлопчиків і дівчаток повинна використовуватися як допоміжна, оскільки постійне використання такої форми може перешкоджати взаємному навчанню дітей. Так, на занятті ефективним буде по чергове використання гендерно орієнтованих засобів, методів, прийомів навчання і виховання для дівчаток і хлопчиків. Взаємонавчання хлопчиків і дівчаток має супроводжуватися використанням сильних і слабких сторін учнів [58].

Крім цього, вчителю початкової школи для реалізації гендерного підходу до навчання молодших школярів необхідно керуватися такими правилами:

- у класі знаходяться не просто діти, а хлопчики і дівчатка;
- не можна порівнювати хлопчиків і дівчаток, у них навіть біологічний вік різний;
- не варто вимагати від хлопчиків особливої акуратності;
- у навчанні дитини іншої статі не варто згадувати свій особистий дитячий досвід, порівняння в даному випадку немає сенсу і є марним;
- на початку роботи слід допомагати дівчаткам, пояснюючи як необхідно виконати певне завдання;

- для хлопчиків важливо не тільки розповідати, але й показувати;
- дівчатка можуть вередувати через втому;
- під час вступу дитини до школи її мотиви і цілі відрізняються від мотивів і цілей дорослого;
- важливо не стільки навчити дитину, скільки прищепити їй бажання вчитися, для хлопчиків і дівчаток це різні процеси;
- головна заповідь педагога - «не нашкодь» [58; 68]

Отже, уроки для хлопчиків і дівчаток повинні відрізнятися вибором методів і форм навчання; навчально-виховна програма повинна максимально враховувати індивідуальні особливості учнів; дівчатка більш консервативні, нерішучі, боязкі на уроках; організація освітнього процесу для дівчаток має відбуватися з переважанням пояснювально-ілюстративного методу; для хлопчиків найбільш оптимальними у викладанні є методи, спрямовані на розвиток лідерських якостей, закріплення матеріалу краще проводити у формі гри або змагання; вибір методів і форм викладання здійснюється переважно в опорі на провідну півкулю молодших школярів (у хлопчиків права, у дівчаток – ліва) [58].

Таким чином, з метою формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі нами обґрунтовані та узагальнені педагогічні умови, що сприяють збільшенню пізнавальної активності хлопчиків і дівчаток молодшого шкільного віку на уроці.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, діагностичний експеримент дали змогу обґрунтувати педагогічні умови та окреслити сучасний стан формування гендерної культури молодших школярів в освітній діяльності. На основі опрацьованих джерел можна зробити висновки та узагальнення до поставлених завдань дослідження:

1. Гендерний підхід до освітньої діяльності розуміємо як таку організацію освітнього процесу, за якою можлива гармонійна реалізація учнів з властивими їм індивідуальними особливостями за ознакою статі; вимоги гендерного підходу повністю співвідносні з педагогічними та психологічними основами індивідуалізації навчання. Гендерний підхід в освітньому процесі початкової школи на основі обґрунтованих загальних і специфічних принципів природовідповідності, культуровідповідності, соціальності, егалітаризму, гендерної толерантності дає змогу здійснювати управління освітнім процесом, що забезпечує розвиток індивідуальності дівчинки / хлопчика, сформованість гендерної культури дітей обох статей в початковій школі. Найбільш ефективними формами навчання з урахуванням гендерних особливостей є індивідуальні, індивідуально-групові, групові.

2. Особливості анатомо-фізіологічної будови і психіки хлопчиків та дівчаток вказують на суттєву різницю в біологічному віці, асиметрії розвитку правої або лівої півкуль; способах отримання й обробки інформації, інтелектуальних та творчих здібностях. Такі гендерні особливості розвитку молодших школярів повинні бути враховані під час організації освітнього процесу для забезпечення адекватної гендерної соціалізації дітей. Тому одним з недоліків сучасної школи є навчання за традиційною системою, яка не передбачає систематичного і системного врахування особливостей гендерних відмінностей молодших школярів в освітньому процесі.

3. Формування гендерної культури молодших школярів – це процес впливу системи освіти на хлопчиків і дівчаток, що враховує їх відмінності, зумовлені статевою приналежністю, і спрямований таким чином, аби вони

засвоїли і були готові до виконання прийнятих в нашому соціокультурному середовищі гендерних норм і цінностей, моделі чоловічої та жіночої поведінки.

Гендерну культуру молодших школярів визначаємо як суб'єктивно обумовлену систему цінностей, гендерних знань, статево-рольових норм поведінки, що сприяють реалізації здібностей учнів, формують гендерні якості особистості, визначають вибір правильної стратегії гендерної ідентичності учнів.

Компонентами гендерної культури молодших школярів визначено когнітивний (система гендерних знань і норм), емоційно-ціннісний (інтерес і потреба до взаємодії з однолітками), поведінковий (прояв умінь статево-рольової поведінки).

4. За результатами проведеної діагностики констатували, що переважна більшість дітей 55% має середній рівень гендерної культури, високий рівень діагностований у 25%, решта 20% дітей проявили низький рівень. Аналіз результатів діагностичного експерименту підтвердив, що молодші школярі володіють початковими уявленнями про свою статеву приналежності, про людей своєї і протилежної статі, але аргументують відмінності лише за окремими ознаками не усвідомлюючи гендерну відносність, ситуативно проявляють інтерес до засвоєння гендерної культури.

5. Теоретичний аналіз сучасних досліджень, аналіз психолого-педагогічної літератури, передового досвіду і масової практики дозволили сформулювати і обґрунтувати комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування гендерної культури молодших школярів в освітньому процесі початкової школи:

1) організація навчання молодших школярів з урахуванням гендерних особливостей учнів;

2) озброєння вчителів сучасними знаннями про статеву диференціацію навчання на різних етапах організації освітнього процесу;

3) формування гендерної ідентичності, толерантності молодших

школярів.

Ми узагальнили рекомендації щодо формування гендерної культури молодших школярів на основі обґрунтованих педагогічних умов. Зокрема, уроки для хлопчиків і дівчаток повинні відрізнятися вибором методів і форм навчання; організація освітнього процесу для дівчаток має відбуватися з переважанням пояснювально-ілюстративного методу; для хлопчиків найбільш оптимальними у викладанні є методи, спрямовані на розвиток лідерських якостей, закріплення матеріалу краще проводити у формі гри або змагання; вибір методів і форм викладання здійснюється переважно в опорі на провідну півкулю мозку молодших школярів (у хлопчиків права, у дівчаток – ліва).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова А. Г. Особенности формирования гендерной культуры младших школьников средствами хореографии [Электронный ресурс] / А. Г. Абакумова // Грани познания. – 2010. – № 2 (7). – Режим доступа : http://www.grani.vspu.ru/files/publics/175_st.pdf.
2. Асадуллина О. А. Проблема гендерной социализации современных младших школьников [Электронный ресурс] / О. А. Асадуллина // Научные проблемы гуманитарных исследований. – 2011. – Выпуск 12. Ю – С. 101–109. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/problemagendernoy-sotsializatsii-sovremennyh-mladshih-shkolnikov>.
3. Байдала В. В. Реалізація технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку / В. В. Байдала // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – Ч. I. – № 5 (264). – С. 6-7.
4. Безпальча Р. Гендер і Ми. Інтегрування гендерного підходу в освіту та виховання : [навч.-метод. посіб. для шк. та ст. молоді] / Р. Безпальча, Т.Мельник. – К., 2009. – 160 с.
5. Бойко І. Р. Гендерні стереотипи вчителів як фактор соціалізації учнів загальноосвітньої школи [Електронний ресурс] / І. Р. Бойко, Н. Деркач // Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : Зб. Матеріалів наук.-практ. конф. (27–29 квіт. 2011 р.). – Тернопіль, 2011. – С. 460–462. – Режим доступа : http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/5376/427881/sitepage_98/files/sbornik.pdf.
6. Боровцова М. С. Адаптація статевої ролі опитувальника BSRI для молодшого шкільного віку шляхом перефразування / М. С. Боровцова, Г. М. Віняр // Філологічні студії : науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Кривий Ріг : ТОВ “ЦЕНТР-ПРИНТ”, 2012. – С. 293–300.

7. Бужигеева М. Ю. Гендерные особенности детей на начальном этапе обучения / М. Ю. Бужигеева // Педагогика. – 2002. – № 8. – С. 29–35.
8. Бунча В. В. Особливості реалізації змісту гендерного виховання у сучасній початковій школі / В. В. Бунча // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”. – 2011. – Випуск 20. – С. 15–17.
9. Бутурлим Т. І. Понятійно-сутнісні аспекти формування гендерної культури особистості / Т. І. Бутурлим // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2012. – № 4. – С. 77–83.
10. Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты : Иллюстрированное руководство / А. Л. Венгер. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
11. Вовк Л. М. Гендерна соціалізація / Л. М. Вовк // Роль педагогічних та психологічних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2014 р.). – К. : ГО “Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2014. – С. 71–74.
12. Вовк Л. М. Гендерний підхід в педагогічному процесі початкової освіти / Л. М. Вовк // Психологія та педагогіка : необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні : зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 лют. 2015 р.). – Львів : ГО “Львівська педагогічна спільнота”, 2015. – С. 65–67.
13. Вовк Л. М. Гендерні особливості організації навчального процесу в початковій школі / Л. М. Вовк // Педагогіка і психологія : напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 квіт. 2015 р.). – Одеса : ГО “Південна фундація педагогіки”, 2015. – С. 77–80.
14. Вовк Л. М. Особливості гендерної культури особистості / Л. М. Вовк // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди”. – Дод.1 до вип. 35. – Том

- VIII (59) : Темат. випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К. : Гнозис, 2015. – С. 50–58.
15. Вовк Л. М. Педагогічні умови формування гендерної ідентичності молодших школярів / Л. М. Вовк // Психологія і педагогіка : актуальні питання : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10–11 квіт. 2015 р.). – Харків : Східноукраїнська організація “Центр педагогічних досліджень”, 2015. – С. 85–90.
16. Вовк Л. М. Формування гендерної культури у дітей молодшого шкільного віку / Л. М. Вовк // Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 13. – С. 238–243.
17. Вознюк О. М. Що таке “гендер”? / О. М. Вознюк // Управління школою. – 2004. – № 9 (57) – С. 10–11.
18. Вороніна Т. О. Гендерна чутливість і гендерна культура / Т.О.Вороніна // Директор школи. – 2001. – № 1. – С. 68–70.
19. Гапон Н. П. Гендер. Ідентичність. Суб’єктивність : філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя : [монографія] / Н. П. Гапон. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 378 с.
20. Гендерна освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : [програма спецкурсу для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти] / О.І.Бондарчук, І.М.Ващенко, О. О. Нежинська. – К., 2010. – 21 с.
21. Гендерна парадигма освітнього простору / за заг. ред. Т.О.Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КГПУ ДВНЗ “КНУ”, 2015. – 150 с.
22. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : [монографія] / [В.П.Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.] ; за наук. ред. В.П.Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
23. Говорун Т. В. Гендерна психологія : [навч. посіб.] / Т. В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. – 307 с.

24. Говорун Т. В. Право на гендерну рівність / Т. В. Говорун // Формування гендерної культури молоді : проблеми та перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Тернопіль : ТДПУ, 2003. – С. 3–6.
25. Горностай П. П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації / П. П. Горностай // Гендерні студії : освітні перспективи (навч.-метод. матеріали). – К. : ПЦ “Фоліант”, 2003. – С. 5–21.
26. Городнова Н. Гендерний розвиток особистості / Н. М. Городнова. – К. : Шк. світ, 2001. – 128 с.
27. Грабовська І. М. Суспільство гендерної рівності як принцип сучасної європейської демократії та українські реалії / І. М. Грабовська // Проблеми освіти. – К., 2004. – С. 54–163.
28. Гришак С. М. Міжнародні стратегії просування рівності жінок і чоловіків як фактор розвитку гендерної політики в галузі освіти на пострадянському просторі / С. М. Гришак // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (Серія “Педагогіка і психологія”). – 2013. – № 1 (5). – С. 16–20.
29. Дашян Т. В. Динамика усвоения гендерных ролей детьми в возрасте от трех до десяти лет / Т. В. Дашян, Е. И. Иванова // Психологический вестник Уральского государственного университета. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2010. – Вып. 9. – С. 218–224.
30. Долгатова М. Д. Воспитание гендерной толерантности у младших школьников [Електронний ресурс] / М. Д. Долгатова. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-gendernoy-tolerantnosti-u-mladshihshkolnikov.pdf>.
31. Досвід педагогів школи з питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховному процесі : наук. статті / [упор. Н. Р. Фуголь, І. М. Шабелян]. – Лозуватка, 2015. – 21 с.

32. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, гол. ред. В.Г.Кремень – К. : Юрінком Інтер, 2008 – 1040 с.
33. Железняк О. В. Розвиток професійної компетентності педагога з гендерного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Железняк. – Ялта, 2011. – 23 с.
34. Івченко Ю. В. Гендерний підхід у навчально-виховному процесі та його специфіка у вищих навчальних закладах / Ю. В. Івченко // Філософські та методологічні проблеми права : наук. журнал. – 2012. – № 1 (3). – С. 51–63.
35. Ільїна О. О. Основи культури гендерних відносин молодших школярів / О. О. Ільїна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 40 (93). – С. 414–420.
36. Ільченко О. Ю. Особистісносоціальний підхід як основа гендерного виміру освітнього простору / О. Ільченко // Педагогічні науки. – 2012. – № 54. – С. 15 – 18.
37. Ільченко О. Ю. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки : генеза розвитку [Електронний ресурс] / О. Ю. Ільченко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтавський нац. пед. унт ім. В. Г. Короленка. – Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/918>.
38. Каган В. Е. Когнитивные и эмоциональные аспекты гендерных установок у детей 3-7 лет / В. Е. Каган // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 65–69.
39. Квас О. В. Педагогічні умови гендерної соціалізації дітей молодшого шкільного віку / О. В. Квас, Л. М. Вовк // Молодь і ринок : Щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2014. – № 4 (111). – С. 7–12.
40. Кікінежді О. Гендерно-освітні технології як психологопедагогічний супровід статевої соціалізації особистості [Електронний ресурс] /

- О.Кікінежді // Український науковий журнал. Освіта регіону. – 2013. – № 3. – Режим доступу : social-science.com.ua/article/1117.
- 41.Кікінежді О. М. Чи підвладна психологія молодшого школяра гендерним (статевим) стереотипам / О. М. Кікінежді // Початкова школа. – 2005. – № 11. – С. 27 – 34.
- 42.Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : [монографія] / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
- 43.Кон И. С. Психосексуальное развитие и половая социализация / И.С.Кон // Семейная психотерапия при нервных и психических заболеваниях / под ред. В. К. Мягер, Р. А. Зачепиского. – Л., 1978. – С. 113–123.
- 44.Корсак В. В. Гендерна тема в освітній сфері / В. В. Корсак // Управління школою (Основа). – 2004. – № 7. – С. 16–20.
- 45.Кравець В. П. Гендерна педагогіка : [навч. посіб.] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
- 46.Кравець В. П. Гендерна соціалізація молодших школярів : [навч. посіб.] / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 192 с.
- 47.Лебідь І. Ю. Гендерна педагогіка : [навч.-метод. посіб.] / авторупорядник І. Ю. Лебідь. – Кам'янець-Подільський : ТОВ “Друкарня “Рута”, 2015. – 130 с.
- 48.Луценко О. А. Гендерна освіта й педагогіка / О. А. Луценко // Основи теорії гендеру : [навч. посіб.]. – К. : “К. І. С.”, 2004. – С. 476–503.
- 49.Лянна Г. П. Формування гендерної культури школярів : [навч.-метод. матеріали з гендерного виховання] / Г. П. Лянна, Т.В.Говорун, Н.О.Шкарпітко та ін. – Ірпінь, 2004. – 81 с.
- 50.Мандрик Л. М. Ретроспективний аналіз феномену “гендерна культура” / Л. М. Мандрик // Нові технології навчання : [наук.-метод. зб.]. – К. :

- Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України, 2011. – Вип. 70. – С. 87–93.
51. Мандрик Л. М. Проблема виховання гендерної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Л. М. Мандрик // Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки”. – 2009. – Випуск 166. – С. 97–101.
 52. Мудрик А. Б. Гендерна компетентність особистості : теорія, діагностика, розвиток : [посібник] / А. Б. Мудрик. – Луцьк, 2014. – 204 с.
 53. Навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності : “Ми – різні, ми – рівні” / за заг. ред. О. Семиколенової. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 128 с.
 54. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи / С. М. Оксамитна // Основи теорії гендеру : [навч. посіб.]. – К. : “К.І.С.”, 2004. – С. 157–181.
 55. Павлущенко Н. М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Павлущенко Наталія Миколаївна. – Тернопіль, 2011. – 251 с.
 56. Пащук В. Впровадження гендерної освіти / В. Пащук // Директор школи (Шкільний світ). – 2006. – № 10–11. – С. 20–25.
 57. Психодіагностические методики изучения гендерных особенностей личности : метод. реком. для студ. [Електронний ресурс] / сост. Е.Д.Беспанская-Павленко. – Минск : БГУ, 2013. – 87 с. – Режим доступу : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/105002/1/Bespanskaja2.pdf>
 58. Рекомендації щодо впровадження гендерних підходів у систему дошкільної та початкової освіти України / [О. Кікінежді, Н. Будій, О.Тимчишин та ін.] // Гендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій. Частина I. / ред. рада : О. М. Кікінежді, В. С. Власов, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. – К. : Дорадо-друку, 2010. – С. 5–74.

59. Рицька Н. Ф. Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів [Електронний ресурс] / Н. Ф. Рицька // Філософія. Педагогіка. Суспільство : Зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2011. – Випуск 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/fps/2011_1/rytska.pdf.
60. Рідкоус О. В. Психолого-педагогічні аспекти гендерного виховання дітей / О. В. Рідкоус // Таврійський вісник освіти. – 2003. – № 2. – С. 69–76.
61. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра [Електронний ресурс] / Н. І. Самойленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 17. – С. 65–68. – Режим доступу : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=688.
62. Слюсаренко Н. В. Гендерний підхід до організації навчально-виховного процесу сучасної школи : [навч.-метод. посіб.] / Н. В. Слюсаренко. – Херсон : РПО, 2010. – 158 с.
63. Столярчук Л. И. Проблемы и перспективы гендерных педагогических исследований / Л. И. Столярчук // Гендерные исследования в образовании: проблемы и перспективы : сб. науч. ст. по итогам Междунар. науч.-практ. конф. (Волгоград, 15–18 апр. 2009 г.). – Волгоград : Перемена, 2009. – С. 22–28.
64. Столярчук Л. И. Теоретические аспекты гендерного образования / Л. И. Столярчук // Европа и современная Россия. Интегративная функция педагогической науки в едином образовательном пространстве : материалы третьей междунар. науч. конф. (3–9 мая 2005 г.). – М. : МАНПО, 2005. – С. 203–207.
65. Ткалич М. Г. Гендерна психологія : [навч. посіб.] / М. Г. Ткалич. – К. : Академвидав, 2011. – 248 с.
66. Ткалич М. Г. Зміст та структура гендерної ідентичності особистості / М. Г. Ткалич // Актуальні проблеми психології : Організаційна

- психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. Максименка С. Д. – К. : А.С.К., 2011. – Т. І. – Вип. 31. – С. 113–118.
67. Шевченко А. М. Педагогічні основи гендерного виховання в молодших школярів / А. М. Шевченко // Духовність особистості : методологія, теорія і практика. – 2013. – № 1 (54). – С. 249–258.
68. Шевченко Т. М. Гендерна рівність в початковій школі / Т.М.Шевченко // Досвід педагогів школи з питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховному процесі : наук. статті. – Лозуватка, 2015. – С. 4–5.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА К. МАХОВЕР «НАМАЛЮЙ ЛЮДИНУ»

Цілі та задачі: визначення індивідуальних рис особистості; встановлення орієнтовного рівня розумового та психічного розвитку дитини. Методика використовується як частина комплексного дослідження. Самостійного діагностичного значення тест не має.

Інструкція: «Напевно, ти любиш малювати. Намалюй, будь ласка, людину. Хай це буде чоловік (дядечко) у повний зріст, як ти його собі уявляєш. Спробуй намалювати його якомога гарніше».

Порядок проведення: після закінчення малюнка дослідник може спитати у дитини, чи все вона намалювала, а потім перейти до заключної бесіди. У процесі бесіди психолог може прояснити всі непевні моменти малюнка. Всі питання, репліки, стирання й доповнення малюнка, а також час малювання фіксуються в окремому протоколі (розгорнуте дослідження).

Обробка результатів. Звертають увагу не тільки на кількість деталей, декорування та правильність виконання малюнка. Результати за тестом мають ще й проєктивне значення.

Метод змістовної та формальної інтерпретації малюнка людини. Оцінка проводиться за 37 пунктами: змістовні, котрі пов'язані з характеристикою деталей, формальні стосуються пропорцій частин тіла. Кожне положення оцінюється 1 балом. Оцінка кількісна (за сумою набраних балів) і якісна.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

I. Змістовна частина

1. Вуха — мають бути ясно помітними, довільно зображені. Вони повинні приєднуватися до голови, а не бути намальованими біля неї.

2. Очі — можуть бути довільної форми, з різними деталями (брови, вії, зіниці) і без них.

3. Тулуб — може мати яке завгодно двовимірне зображення. Якщо з тулубом з'єднана голова, то повинна бути намальована лінія, що відокремлює голову від тулуба. Малювання «головонога» не оцінюється.

4. Шия — будь-яке ясне двовимірне зображення її як розрізнення голови і тулуба.

5. Рот — чіткий спосіб зображення. Рот повинен бути намальований горизонтально чи у вигляді кола, може бути двовимірним і одномірним.

6. Ніс — повинен бути чітким. Може бути довільної форми — у вигляді крапки, двовимірним, одномірним.

7. Деталі очей I — брови і вії. Прийнятний будь-який спосіб зображення. Позитивний бал ставиться тільки при наявності двох брів. Вії повинні бути зображені як ряд ліній, що виходять з контурів очей. Оцінюється позитивно при промальовуванні тільки на обох очах.

8. Деталі очей II — зіниця. Мазанина усередині ока, зафарбовування його оцінюється негативно. Повинні бути ясно позначені крапки чи кружок в обох очах, якщо обидва ока видно на малюнку. Якщо на малюнку видно одне око, оцінювання здійснюється за наявністю зіниці в ньому.

9. Волосся I — можливий довільний спосіб зображення, досить карлукочок на тімені голови.

10. Волосся II — спосіб зображення повинен бути кращим, голова не повинна просвічувати, не повинно бути видно її контуру.

11.Рука — довільний спосіб малювання. Якщо малюнок зроблений анфас, повинні бути намальовані обидві руки — двовимірні чи одномірні. Якщо в профіль і другу руку не видно, але її наявність можна припустити, то ставиться позитивна оцінка.

12.Пальці I — довільний спосіб зображення. Повинні бути намальовані на обох руках, кількість не важлива. Малювання рукавиці оцінюється позитивно.

13.Пальці II — правильна кількість на обох руках чи лише на одній, якщо другу руку в малюнку не видно. Якщо намальовані обидві руки, а одна частково закрита — оцінка робиться за видимою рукою.

14.Ступні чи черевики — на обох ногах (якщо на малюнку видні обидві ноги). Позитивно оцінюється і двовимірна, і одномірна ступня, позначена ризикою.

15.Одяг I — будь-яке ясне зображення наявності одягу. Зафарбований тулуб оцінюється позитивно. Ряд гудзиків чи капелюх (нехай він навіть вище голови) оцінюється як наявність одягу. Зображення тільки пупка оцінюється негативно.

16.Одяг II — повинні бути зображені дві частини одягу — верхня і нижня. Головний убір повинен бути на голові, а не над головою. Одні гудзики оцінюються негативно.

17.Одяг III — цілком одягнена людина, тіло не просвічує, що служить показником підвищеного рівня розумового розвитку дитини. Зорово зображені частини одягу — рукава, холоші, черевики. Якщо в п. 16 дитина одержала «-», то в п. 17 оцінювання не здійснюється.

II. Формальна частина

18.Пропорції голови — вимірювання здійснюється з урахуванням волосся; голова повинна бути менше половини тулуба і більше 1/10 тулуба.

19.Анфас і профіль фігури — зображення всіх частин тіла на малюнку людини має бути погодженим, тобто представленим відповідно анфас або в профіль. Неузгодженість оцінюється негативно. Зображення кінцівок може бути одномірним.

20.Ніс двовимірний — рівна лінія, коло, трикутник, риска оцінюються негативно.

21.Пропорції очей — горизонтальний розмір ока повинен бути більше, ніж вертикальний. Пропорції повинні зберігатися в обох очах, за винятком профілю, де одне око не намальоване — там оцінювання здійснюється по зображеному.

22.Приєднання рук I — вони можуть бути приєднані в будь-якому місці тулуба, шиї чи до місця з'єднання голови і тулуба. Приєднання рук до голови чи ніг оцінюється негативно.

23.Приєднання рук II — вони повинні бути приєднані у верхній третині тулуба, у точці, яку можна назвати плечем. Правильне приєднання лише однієї руки, приєднання рук посередині тулуба оцінюється негативно.

24.Руки — не повинні бути підняті вгору чи розведені в сторони. Кожна рука повинна утворювати з тулубом кут менше 90 градусів.

25.Плечі — повинні бути добре позначені. Овальні, кулясті, квадратні фігури оцінюються негативно.

26.Руки двовимірні — обидві руки повинні бути намальовані двовимірними, довжина повинна бути більше ширини.

27.Пропорції рук — обидві руки повинні бути приблизно однакової довжини з тулубом (вимірювання здійснюється від місця приєднання руки до тулуба. Руки можуть бути одномірними).

28.Симетрія рук — обидві руки повинні бути однакової довжини і ширини. Одномірні зображення автоматично оцінюються негативно.

29.Ліктьовий згин — явно помітний згин посередині руки. Для позитивного оцінювання досить зображення тільки однієї зігнутої руки.

30.Пальці двовимірні — довжина повинна бути більше ширини, якщо видна тільки одна рука — оцінювання здійснюється по ній. Усі видимі пальці повинні задовольняти даний критерій.

31. Тулуб — довжина повинна бути більше ширини, вимірювання здійснюється в місці найбільшої довжини і ширини. Якщо обидва параметри однакові — оцінка негативна. Трикутний тулуб оцінюється негативно. Довжина тулуба зорозво повинна чітко перевершувати ширину.

32. Приєднання ніг до тулуба — оцінка позитивна, якщо приєднані обидві ноги. Приєднання ніг до голови оцінюється негативно.

33. Ноги двовимірні — обидві ноги повинні бути намальовані двовимірними, довжина повинна бути більше ширини. Ступня може бути зображена довільно.

34. Пропорції ніг — довжина обох ніг не повинна бути менше довжини тулуба і не повинна перевищувати довжину тулуба більше ніж у 2 рази. Ширина ніг повинна бути менше ширини тулуба. Зображення може бути одномірним.

35. Симетрія ніг — обидві ноги повинні бути приблизно однакової довжини і ширини. Одномірне зображення автоматично оцінюється негативно.

36. Пропорції ступнів — ступня повинна бути двовимірною, довжина більше ширини. Вона не повинна бути дуже довгою, максимум Б ноги. Критерію повинні відповідати обидві ноги. Одномірна ступня автоматично оцінюється негативно.

37. Ступня розділена — повинно бути зорозво відділення каблука чи п'яти з підошвою. Оцінюватися повинні обидві ступні.

Інтерпретація результатів

Високий загальний бал, як правило, мають зрілі, інтелектуально розвинені діти; посидючі, акуратні, спокійні, з високою мотивацією до малювання. Особливо це характерно для дівчаток. Високий бал також часто одержують глухі діти.

Низький загальний бал характерний для дітей з органічними розладами та порушеннями, а також з низьким рівнем інтелектуальних здібностей, з порушенням зору. Звичайно, в цієї групи дітей (з дефектами зору) оцінка за поданим тестом нижча, ніж оцінка вербальних здібностей.

Додаток Б

**СТАТЕВОРОЛЬОВИЙ ОПИТУВАЛЬНИК С. БЕМ (BSRI)
(АДАПТОВАНИЙ ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ)**

Даний опитувальник дає змогу визначити психологічну стать особистості (дослідити рівень фемінності, маскулінності та андрогінності, а також недиференційовану стать особистості).

Текст інструкції: “Зараз я зачитуватиму твердження, а ти маєш визначити і повідомити мене, якщо вони описують чоловічу чи жіночу поведінку, чоловічі або жіночі якості. Ти можеш просто говорити мені “чоловіче” або “жіноче”. А якщо ти вважаєш, що так поведуться і чоловіки, і жінки, то сповісти мене про це. Зрозуміло? Слухай перше твердження: “Впевнений у собі та у своїх силах”. Про кого так можна сказати? Про чоловіків, жінок чи і про чоловіків, і про жінок? Молодець, усе правильно. А тепер наступне твердження...”

Адаптований елемент опитувальника

- 1 Впевнений у собі та у своїх силах
- 2 Вміє поступитись іншій людині, навіть якщо правда на його боці
- 3 Може прийти на допомогу, якщо хтось її потребує
- 4 Коли переконаний у своїй правоті, то відстоює, захищає свою думку
- 5 Радіє життю
- 6 Є похмурою людиною: часто має поганий настрій і рідко посміхається
- 7 Може сам подбати про себе, не залежить від інших людей
- 8 Часто соромиться і ніяковіє, особливо серед незнайомих людей
- 9 Завжди дуже відповідально і старанно виконує всі справи, за які береться
- 10 Є спортивною людиною: любить заняття фізкультурою, спортом
- 11 Часто виявляє ніжність до когось: обіймає, гладить чи просто говорить щось хороше
- 12 Прикидається добрішим чи злішим, ніж є насправді
- 13 Докладає багато зусиль, щоб досягти того, що задумав
- 14 Зумисне вихваляє людей, говорить їм компліменти, щоб вони краще до нього ставились
- 15 Почувається щасливою людиною
- 16 Є сильною особистістю, не відступає від своїх задумів і рішень
- 17 Відданий своїм друзям, рідним, не зраджує
- 18 Є непередбачуваною людиною, завжди дивує людей тим, чого ніхто від нього не очікує
- 19 Більше робить, діє, ніж говорить про це
- 20 Жіночний
- 21 Є надійною людиною, на нього можна покластись і він не підведе
- 22 Любить міркувати над чимось, думати, аналізувати
- 23 Дуже співчуває людині, яка має неприємності
- 24 Ревнує до інших людей
- 25 Має здібності для того, щоб стати лідером
- 26 Уважний до потреб інших людей. Не думає тільки про себе
- 27 Завжди говорить правду
- 28 Не боїться ризику. Готовий ризикнути, якщо це потрібно
- 29 Чуйний до інших людей, розуміє їхні почуття
- 30 Мало що розповідає про себе іншим людям. Багато речей, які стосуються його життя, залишає в таємниці
- 31 Легко, без довгих роздумів приймає рішення

- 32 Його легко розчулити, він переживає через чуже горе як через своє
- 33 Є щирою людиною, не хитрує з іншими
- 34 Є самостійним: коли потрібно щось зробити, то покладається на свої сили, а не чекає сторонньої допомоги
- 35 Намагається розрадити, заспокоїти, чимось втішити того, хто сумує чи страждає
- 36 Вважає себе кращим за інших, зарозумілий
- 37 Любить командувати, керувати іншими людьми
- 38 Вміє красномовно розказати про щось
- 39 Привабливий
- 40 Мужній
- 41 Тепло і сердечно ставиться до людей
- 42 Серйозна людина
- 43 Має власну позицію, власну думку
- 44 Турбується про інших людей
- 45 Приязно ставиться до людей, легко може затоваришувати із кимось
- 46 Часто проявляє агресію: може накричати на когось, обізвати або вдарити
- 47 Мало що вміє робити добре
- 48 Довіряє людям, не підозрює, що вони можуть обманути чи схитрувати
- 49 Часто стає лідером, “душею компанії”. Його поважають і рівняються на його думку
- 50 Безпосередній, простий: завжди говорить те, що думає, питає в інших те, що йому цікаво
- 51 Легко пристосовується до нового: нових людей, нових місць, правил
- 52 Більше любить робити щось наодинці, ніж разом з кимось
- 53 Не вживає лайливі, непристойні слова
- 54 Не може організувати себе, через що часто не доводить справ до кінця
- 55 Любить позмагатись з іншими людьми
- 56 Любить дітей
- 57 Дуже ввічливо спілкується з іншими людьми, виявляє до них повагу
- 58 Ставить собі дуже високі цілі, мріє багато чого досягти. Для нього важливо бути найкращим у тому, чим він займається
- 59 Є спокійною, врівноваженою людиною, яку важко “вивести із себе”
- 60 Має поміркований, не бунтівний характер. Є таким, як усі.

Інтерпретація. Після проведення тестування, отримані дані обраховуються за допомогою ключів до тесту:

Маскулінність (номер твердження): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінність (номер твердження): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Всі інші пункти – нейтральні.

За кожне співпадіння відповіді з ключем нараховується 1 бал. Потім визначаються показники фемінності (F) і маскулінності (M)

Основний індекс IS визначається як: $IS = 2,322 (F - M)$

Якщо величина індексу IS знаходиться в межах від -1 до $+1$, то робиться висновок про андрогінність. Якщо індекс менше $-1 (IS < -1)$, то робиться висновок про маскулінність, а якщо індекс більше $+1 (IS > 1)$ – про фемінність.

У випадку, коли $IS < -2,025$ говорять про яскраво виражену маскулінність, а якщо $IS > + 2,025$ – говорять про яскраво виражену фемінність.

Додаток В

АНКЕТА “ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ШКОЛІ”

Інструкція: розподіліть твердження у відповідну групу: “властиво дівчатам”, “властиво хлопцям”, “властиво для обох статей”.

	Властиво дівчатам	Властиво хлопцям	Властиво для обох статей
1 Старанно працюють на уроках			
2 Часто займаються сторонніми справами (розмовляють, малюють в зошиті)			
3 Після дзвінка першими виходять з класу			
4 Порушують шкільний порядок			
5 Неслухняні			
6 Після образи довго сумні			
7 Часто допомагають товаришам при виконанні шкільних завдань, роботи			
8 Надають великого значення хорошим оцінкам, похвалі			
9 Схильні твердо висловлювати свою думку			
10 Приділяють значну увагу своєму одягу (охайність)			
11 Математика			
12 Мова і читання			
13 Малювання			
14 Співи			
15 Фізкультура			

Додаток Д

**ОПИТУВАЛЬНИК “ГЕНДЕРНІ ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ”
(РОЗРОБЛЕНИЙ ГОВОРУН Т. В., КІКІНЕДЖІ О. М., МІЩЕНКО О. О.)**

Шановний Учителю!

Висловіть свою точку зору на судження, з якими можна погоджуватися чи ні.

Оцініть кожне з них за 5-бальною системою оцінок від 1 до 5, де Ваш

вибір означає:

1 – категорично заперечую;

2 – не погоджуюсь;

3 – скоріше погоджуюсь, ніж ні;

4 – поділяю цю думку;

5 – цілковито погоджуюсь з цим судженням.

Питання	1	2	3	4	5
1 Власний досвід взаємин педагога з протилежною статтю, яким би він не був, не має впливати на те, які гендерні настанови він має пропагувати дітям.					
2 Популярні телешоу на зразок “Давай одружимося”, “Від пацанки до панянки” і т.п. можуть слугувати взірцем рівноправних між статевих стосунків.					
3 Вже з початкової школи з хлопчиками, а особливо з дівчатками, важливо розмовляти про професії, які дають змогу людині реалізувати свої здібності та отримати високий заробіток.					
4 Хлопчики і дівчатка в дорослому житті мають виконувати різні сімейні соціальні ролі, отже, їхнє виховання має бути різним, орієнтованим на їхню стать.					
5 Найкращими умовами для розвитку особистості дитини було б окреме навчання в закладах “тільки для дівчаток” чи “тільки для хлопчиків”.					
6 У своїй роботі з дітьми всіляко заохочую їх до спільних занять, які би розвивали потрібні уміння і навички без огляду на статеву належність вихованців.					
7 Іграшки, забавки, ігри, книги, спортивний інвентар має бути різним для хлопчиків та дівчаток, на зразок “куточків хлопчачих” та “куточків дівчачих”.					
8 Окремі виховні заходи з хлопчиками і дівчатками можуть організовуватися тільки з питань анатомії та гігієни тіла чоловіка й жінки. Всі інші мають проводитися в статево змішаних групах.					
9 Щоб діти вирости “справжніми” жінками і чоловіками, якомога частіше нагадую їм, що личить їхній статі, а що ні. Наприклад: дівчата мають бути акуратними, терплячими як майбутні господині чи виховательки, а хлопці як майбутні захисники та воїни мають бути мужніми та витриманими.					
10 Дітям, а особливо дівчаткам, важливо пояснювати, що шлях до економічно престижних професій та посад пролягає через отримання ґрунтовної середньої чи вищої освіти.					
11 Всіляко заохочую і звалою дівчаток за освоєння ними					

спортивних ігор, технічних умінь і навичок, якими вже добре володіють хлопчики, а останніх – за уміння куховарити, шити, прасувати, прикрашати тощо, якими добре володіють представниці жіночої статі.					
12 Прагну якомога частіше привертати увагу дітей до професійних, наукових, соціальних здобутків та успіхів жінок, які зуміли зайняти високі посади в керівництві країною, урядом, містом, компанією чи військовим підрозділом, а також чоловіків, які досягли значних успіхів на педагогічній ниві, соціальній роботі чи сфері освіти та культури.					
13 Намагаюся частіше звертати увагу учнів на парадокси в змісті реклами чи текстів, малюнків у підручниках чи журналах, де жіночу статтю “прив’язують” до кухні та домогосподарства, а чоловічу – до занять поза домом, соціального життя та споживання алкогольних напоїв.					
14 Вважаю, що хлопчики та дівчатка мають в інтересах, характері, вміннях та поведінці більше подібного, ніж різного, тому виховувати їх треба однаково.					
15 Прагну, щоб оцінка поведінки дитини, будь-то негативна чи позитивна, не залежала від її статі.					
16 Як часто допомагає Вам у вирішенні різних життєвих проблем вияв з Вашого боку позитивних якостей іншої статі?					

Ключ до підрахунку загальної суми балів:

Питання 2, 4, 5, 7, 9 – обернений підрахунок; решта питань – прямий підрахунок.

Від 1 до 35 балів – домінують традиційні погляди, в яких статям відводяться різнополюсні сімейні та соціальні ролі й обов’язки. Така педагогічна позиція виховує дитину однобічно, обмежує розвиток її інтересів та здібностей.

Від 35 до 50 балів – домінує невизначеність гендерної позиції – з одного боку тяжіння до рівноправ’я статей, а з іншого – невміння побачити педагогічні механізми їх запровадження у практичній роботі з дітьми.

Від 50 до 85 балів – домінують егалітарні погляди на виховання статей як рівноправних особистостей, коли розвиваються здібності, навички, знання дитини з огляду не на її стать, а на її індивідуальність. При цьому педагог виявляє гендерну чуйність, заохочуючи вихованців освоювати раніше не схвалювані для певної статі сфери життєдіяльності.

ДОДАТОК Е

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Пілецька Ірина Сергіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

17.04.2021

(дата)

(підпис)

І.С. Пілецька

(ім'я, прізвище)

Додаток Є